Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KØBENHAVNS KOMMUNESKOLE

GENNEM HUNDREDE AAR

M. VOGELIUS

KØBENHAVNS KOMMUNESKOLE

GENNEM HUNDREDE AAR 1814—1914

EN HISTORISK OVERSIGT

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1914

Kbhvn. F. — J. Fischmann.

Københavns Skoledirektion

tilegnet.

FORORD

Ved Fremsendelsen af denne Bog, som paa Grund af forskellige Omstændigheder ikke har kunnet fremtræde i et saa stort Omfang som ønskeligt, maa jeg først og fremmest takke Hr. Herman Trier, der har ydet mig en værdifuld Støtte ved at gennemse Manuskriptet, og dernæst Københavns Kommunelærerforening og Kommunelærerindeforening, som i nogen Tid har afholdt Vikarudgifter for mig.

København, i April 1914.

M. Vogelius.

Det, der først og fremmest skete ved Skoleloven af 29. Juli 1814, var, at den offentlige Skole, der hidtil var blevet administreret af Fattigvæsenet, blev underlagt den ny oprettede Direktion for Borger- og Almueskolevæsenet, eller med andre Ord Københavns Kommuneskole fik først nu sin egentlige Indvielse.

Stat og Kommune havde længe nok søgt at slippe uden om den Opgave, en forsvarlig Folkeundervisning maatte synes at byde den, og havde ment, at der her var et udmærket Felt for det private Initiativ til at udfolde sig paa.

Og dette havde jo ogsaa forlængst grebet ind under Førerskab af Gejstligheden. Ledet af den pietistiske Bevægelse, som i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede skyllede ind over Danmark, havde den hurtig faaet Øjnene op for den Fare, et Folk i Vankundighed er for hele Landet, og havde med ukuelig Energi virket for Oprettelsen af Folkeskoler.

Mænd som Præsterne Lodberg, Thestrup og Chr. Worm stillede sig i Spidsen for private Indsamlinger, hvorved der indkom Summer, som efter Datidens Forhold var ganske betydelige, og man bragte det efterhaanden saa vidt, at man fik oprettet en „Dansk" eller „Fattig" Skole i hvert af Byens daværende fem Sogne, Nicolai, Vor Frue, Hel-

liggeist, Trinitatis og Frelsers Sogn. Da de alle laa i Nærheden af Sognekirkerne, fik de efterhaanden Navnet „Kirkeskoler" i Modsætning til de senere egentlige Fattigskoler, der skylder den bekendte Agent Hans Holck deres Tilblivelse.

Tanken i alt dette var nu fortrinlig nok; men en væsentlig Ting havde man ikke bekymret sig videre om: at sørge for gode Lærerkræfter og tilstrækkelige Undervisningslokaler. Den usle Betaling, man bød Lærerne, kunde kun lokke de allerdaarligste blandt disse; de slet opvarmede og oplyste Skolestuer bevirkede, at Børnene oftest følte sig i højeste Grad uoplagte; og den store Misforstaaelse, at en aandløs Opremsen af Katekismus og Bibelhistorie var tilstrækkelig for den Unge til at klare sig hele Livet igennem, førte i Virkeligheden det med sig, at Uvidenheden blomstrede som ingensinde før. Børnene — i Hænderne paa forkuede og forsultne Lærere med en højst mangelfuld Uddannelse — lærte mest kun Unoder og det, der var værre, saa at man en Tid lang — særlig i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede — ikke var langt fra at anse Folkeskolen som en Slags Udklækningsanstalt for Forbrydere.

Saa kommer den store Reformernes Tidsalder.

Man „opdager" først Bøndernes usle Livsvilkaar og forbedrer dem gennem den bekendte Mængde af Landbokommissioner og Reskripter, og Turen kommer derefter til Skolevæsenet.

Ved kgl. Kommissarium af 7. Juli 1809 nedsættes den store Skolekommission, der — betegnende nok for hele Tidsaanden — ikke rummer een eneste virkelig Skolemand. Formand var — ret naturligt — Overpræsidenten, hvis Embede dengang beklædtes af den for sin Dygtighed som Administrator bekendte Baron Frederik Adeler. De øv-

rige Medlemmer var den berømte Historiker, Forfatteren af „de store og gode Handlinger", den senere Geheimestatsminister Ove Malling, som paa den Tid var første Direktør for Fattigvæsenet og Medlem af Direktionen for de lærde Skoler; endvidere Skole- og Fattigborgmesteren, Konferensraad Morten Hiorthøj, der var et ivrigt Medlem af Herrnhuternes Trossamfund, som i Datidens rationalistiske København spillede en noget tilsvarende Rolle som Indremissionen nu; den for sin store Kærlighed til Skolevæsenet saa vel som for sin Uegennyttighed lige vel kendte Jurist Johan Henrik Bärens, der var Formand for Fattigvæsenskommissionen; og endelig to Gejstlige: Stiftsprovst Frederik Plum — en ivrig Beundrer af Pestalozzi*) —, og Holmens Provst, Victor Chr. Hiort, der havde et vist Ry som en moderne og smagfuld Salmedigter.

Begge disse sidste traadte dog fra efter et Par Aars Forløb (1811), da de udnævntes til Biskopper henholdsvis i Odense og Ribe, og deres Efterfølgere i Embederne, — den bekendte Rationalist og ivrige Anti-Grundtvigianer Henrik Georg Clausen, og den aandfulde og vittige Frederik Carl Gutfeld, Datidens mest yndede og veltalende Prædikant, — tiltraadte derefter Kommissionen.

Samtlige Medlemmer var sikkert yderst velmenende Mennesker, og de var gennemtrængt af den største Omsorg for at skabe de bedst mulige Vilkaar for det nye Skolesystem, der skulde kaldes til Live. Men de var kun Teoretikere — rene og skære Teoretikere — uden særlig Forstand paa det daglige Skolelivs Foreteelser og specielt uden tilstrækkelig Underretning om Størrelsen af de Midler, det kommende Skolevæsen vilde faa at raade over; og det Regle-

*) Provst Plum udgav 1803 »Pestalozzis Læremaade« og holdt en Række offentlige Foredrag om den berømte Pædagog og hans Lære.

ment, der blev Frugten af deres iøvrigt store og energiske Arbejde, var af de omtalte Grunde uigennemførligt og i flere Henseender endnu for umodent.

Den 3. Septbr. 1813 sluttede Kommissionen sine Møder, og den ny udnævnte Skoledirektion tiltraadte sit Embede. Den bestod af de samme Medlemmer som Kommissionen — med Undtagelse af Bärens, der døde omtrent samtidig — senere suppleret med Generalprokurøren, Konferensraad Christian Cold, hvis Arbejdsevne skal have været ganske fænomenal, hvorfor Direktionen ogsaa overdrog ham Sekretærforretningerne — og efter Adelers Demission og Hjorthøjs Død (i 1815) med Fattiginspektøren, Kaptajn Mangor og Viceborgmester, Etatsraad G. F. Lange.

Man enedes dog om at udsætte sin Virksomhed til den 29. Juli, paa hvilken Dag Reglementet for Borger- og Almueskolevæsenet i København traadte i Kraft.

I. KAPITEL.

SKOLETILSYNET

A. Skoledirektionen.

Det nye Reglements første Paragraf lød saaledes:

„Samtlige Stadens og dens Forstæders Skoler — under hvilke Religionssamfund de end maatte henhøre — lærde Skoler undtagen — skal, hvad Overbestyrelse og Overopsyn angaar, staa under een Direktion for Almue- og Borgerskolen. Denne Direktion paaligger det: at vaage over alt det, som skal bidrage til Elementær-, Real- og Borgerskolevæsenets Fremme i København og dens Forstæder" — en Instruks, som ved sit lidt svævende Indhold gav Direktionen et stort Virkefelt og en tilsyneladende ikke ringe Myndighed.

Det første Emne, der laa til Behandling, var selvfølgelig at skaffe Penge.

Disse var imidlertid ikke saa lette at faa. Statens Finansvæsen var i den sørgeligste Forfatning og kunde foreløbig ikke afse nogetsomhelst. Man maatte da til at begynde med klare sig med et Laan paa 1000 Rdlr., som dog hurtigt blev afviklet, idet man blev delagtig i nogle af private udsatte Legater, særlig af Stifteren af det i det 19. Aarhundredes Begyndelse i den nordeuropæiske Handel saa kendte Firma Meyer & Trier, Hofraad D. A. Meyer.

Et Par Aar efter fik Skolekassen dog faste Rammer, idet der hver Maaned af Stadens Kasse udbetaltes den ca. 700 Rdlr. — eller ialt ca. 8000 Rdlr. aarlig. Da der i Aaret 1822 var brugt 2000 Rdlr. ud herover, fik Direktionen først Tilhold fra Kancelliet om ikke at overskride den budgetterede Sum, da Kommunens Tilstand ikke tillod saadant, og senere et reelt Forbud fra Kongen, hvori han pointerer, at alle offentlige Udgifter ikke maa overskride, hvad „den alleryderste Nødvendighed kræver."

Grunden hertil var ikke alene Kommunekassens slunkne Indhold, men ogsaa den Omstændighed, at der omtrent samtidig var opdaget betydelige Underslæb ved forskellige kongelige Kasser og offentlige Stiftelser, hvorfor Kongen ogsaa gennem Kancelliet retter en Forespørgsel til Direktionen (Marts 1824) om, hvilken Sikkerhed Skolekassens Bestyrer — den førnævnte Konferensraad Cold — stiller.

Svaret herpaa er kort og godt, at da Kassen som Regel ingen Beholdning havde, — eller i hvert Fald kun en ganske ringe —, mente man sig ikke forpligtet til at stille en saadan.

Da Kancelliet ikke synes at have taget denne Forklaring for gode Varer, blev det bestemt (fra 14—5—1824), at Skolekassens Indtægter straks skulde indsættes paa Folio i Nationalbanken. —

De mange Privatskoler voldte ogsaa store Bryderier. Omkring Aar 1814 var der over 90 Privatskoler her i Byen*), og skønt der efter den Tid opstod mange nye, offentlige Skoler, var hine dog ved Aar 1834, da den næste Skolekommission nedsættes, steget til ca. 150 — foruden Fattigskoler, Kirkeskoler, tyske Skoler etc.

---

*) Se herom bl. a. min Artikel: »Københavnske Privatskoler ved Aar 1814« i Ugebladet »Københavns Kommuneskole« Nr. 36—1913.

Direktionen gik imidlertid heller ikke særlig strengt frem ved Uddelingen af Privilegier. Ganske jævne Folk fik med Lethed et saadant — i 1819 fik saaledes en Matros Carl Fred. Lemming Tilladelse til at drive Skole —, medens man derimod var meget paapassende overfor Lærerinder. Disse fik kategoriske Afslag paa alle Ansøgninger om at holde Drengeskoler. Selv Enker efter Skolebestyrere nægtedes der Tilladelse til at drive deres Mænds Skoler videre, naar der gik Drenge i disse, og under 23—1—1824 bekendtgør Direktionen — i Anledning af en Ansøgning fra en Skolebestyrers Hustru om at lede en Skole i Fællesskab med Manden —, at „den for Fremtiden ikke meddeler nogen Familie Tilladelse til Skolehold baade for Drenge og Piger."

At Skoler, der blev sat under Ledelse af ganske ustuderede og uprøvede Lærerkræfter, ikke i al Almindelighed kunde glæde sig ved det bedste Ry, derpaa har vi i den datidige Litteratur talrige Eksempler*).

En Lærer Eberhardt**) ved en af Aftenskolerne i Helliggeist Sogn griber da ogsaa en ganske tilfældig Anledning til i en Klage til Direktøren (10—5—1823) at foreslaa, at alle Privatskoler overgaar til offentlige Skoler. Dette Forslag, som her første Gang vides fremsat skriftlig, har siden den Tid stadig været brændende og er som bekendt ogsaa gennemført i enkelte Lande. Dengang vakte det kun almindelig Foragt hos Direktionen, som bemyndiger vedkommende Skolekommission til at meddele Læreren, at „Direktionen har forbigaaet dette Forslag i Taushed med Anmodning til Hr. Eberhard om at være

*) Se herom bl. a. Jul. Clausen: Kulturhist. Studier over Heibergs Vaudeviller S. 62—67. Carl Bruun: København III Bd. S. 917 ff.

**) Om Eberhardt vides iøvrigt kun, at han førte den for en Kommunelærer ret usædvanlige Titel af Overkrigskommissær.

forsigtig i sine Udtalelser og iagttage den Agtelse, han skylder sine Foresatte." —

Direktionens Virksomhed overfor sit egentlige Virkefelt, den offentlige Skole, vil blive nærmere behandlet i de følgende Kapitler. Her skal kun henvises til, at den megen Kritik, den var udsat for — og med Rette —, paa Grund af Skolens usle Tilstand, dog ofte skyder ud over Maalet, da Direktionen, hvor varmt den end var besjælet af at forbedre paa alle Omraader, dog under ingen Omstændigheder vilde have været i Stand til at opnaa større Resultater, dels som Følge af den Kulde, de øvrige kommunale Myndigheder bar til Skue, og dels som Følge af det ulyksalige, utrolige Sparesystem og Kniberi, der endog gik saa vidt, at Frederik VI. (20—3—1824) spørger, om man ikke kunde raade Bod paa de mange Skoleforsømmelser ved at oprette flere Klasser „dog uden derfor at besvære Stadens Kasse med forøgede Udgifter." Dette maa Direktionen selvfølgelig besvare afvisende. —

Den Myndighed, der var tillagt Direktionen, var tilsyneladende ret vidtgaaende, i Virkeligheden indskrænkedes den dog ret betydeligt paa forskellig Vis.

Først var der adskillige Skolekommissioner — særlig saadanne, som hidtil havde staaet fuldstændig uafhængige —, der ikke vilde underkaste sig Direktionens Autoritet*); men dernæst var det Kancelliet, som i enhver Henseende undergravede Direktionen. Efter 1826 gik dette Forhold endog saa vidt, at Direktionen maatte søge Approbation paa selv den allermindste Udgiftspost.

*) Med St. Petri Skolekommission førtes der saaledes i Begyndelsen af Tyverne en længere skriftlig Fejde, da den havde kaldt sig kongelig og ikke vilde give Afkald paa dette Prærogativ, som Direktionen alene mente tilkom den. Enden paa Striden blev, at Kommissionen kaldte sig for »autoriseret af den kgl. Skoledirektion«. Det kongelige kunde den ikke undvære.

Til Trods for at Direktionens Medlemmer var højt kultiverede og højt ansete Mennesker, var dens Myndighed altsaa ikke engang saa stor som Skoledirektionernes paa Landet, hvor en ganske almindelig, ukendt Landsbypræst paa egen Haand kunde disponere over forholdsvis ret betydelige Summer.

Naar hertil kommer, at de enkelte Medlemmer mere betragtede deres Skoledirektionsvirksomhed som en Slags Bivirksomhed, som de paa Grund af deres mange andre Forretninger savnede Tid til stadig at tage sig af, var det intet Under, at det offentlige Skolevæsen i Aarenes Løb forfaldt mere og mere, og at Tilsynet blev sløjere og sløjere.

Et godt Eksempel paa det sidste faar man ved at gennemgaa Skoledirektionens Journaler fra 1814—34. Medens man i den første halve Snes Aar ekspederede gennemsnitlig over 500 Sager om Aaret — og derimellem saadanne, der fyldte hele Sider —, var man fra Aaret 1825 kommet ned til en aarlig Ekspedition af knap 300, hvoraf de allerfleste kun optog een eneste Linie. Det var nemlig Meddelelser fra de forskellige Skoler om, at der den og den Dag afholdtes Eksamen. Sagerne toges til Efterretning; men Direktionen indfandt sig aldrig til Overhøringen.

Saa begyndte Pressen at angribe Direktionen, først Dagspressen — Politivennen, Kbhvns. allernyeste Skilderi etc. — og dernæst den periodiske.

Et Angreb i den sidstnævnte*) af den senere Biskop Stenersen Gad — en Svoger til og Aandsfælle af Henrik Nicolai Clausen — slog endelig Hovedet paa Sømmet. Det viste tydeligt og klart Skolevæsenets forskellige

*) Det fremkom i »Maanedsskrift for Litteratur« X Bind i Form af en Kritik i Anledning af Stiftsprovst Fabers Bog: »Forsøg til et Overblik paa Almueskolevæsenet i Danmark«.

Brist og foreslog i bestemte Udtryk bl. a. Ansættelsen af en Skoledirektør, som intet andet Embede maatte have.

Dette Indlæg fra en sagkyndig Mand — Gad var Medlem af Skolekommissionen for Trinitatis Sogn — vakte et umaadeligt Røre, saa at Kancelliet saa sig nødsaget til at indgaa til Kongen med Forestilling om Udnævnelsen af en ny Kommission, der skulde revidere Skoleanordningen af 1814.

Allerede det følgende Aar forelaa Udnævnelsen af denne Kommission (kgl. Res. af 16—12—1834), der kom til at bestaa af Raadmand Münter som Repræsentant for Magistraten, Major Mangor som Repræsentant for Fattigvæsenet og Skoledirektionen, og Præsterne ved Garnisons, Trinitatis og Frue Kirke: Chr. Fred. Brorson, Valdemar Henrik Rothe og Georg Holger Waage*). Med Undtagelse af Pastor Rothe var ingen af dem bekendt for at have særlige pædagogiske Interesser.

Denne Kommission endte allerede efter godt $1^1/_2$ Aars Arbejde sin Virksomhed (12—8—1836); men Resultatet svarede ikke ganske til Forventningerne. Hertil bidrog dog i højeste Grad, at den var bundet af økonomiske Hensyn, for hvilke de pædagogiske i enhver Henseende maatte vige, og saaledes turde man ikke engang foreslaa Udnævnelsen af en administrerende Direktør for Skolevæsenet, da en saadan vilde koste for meget.

Det var derfor med god Grund, at man lod det vente 8 Aar, inden det nye Skoleforslag blev til Virkelighed (20—3—1844). I den lange Tid var det vandret igennem et Utal af Autoriteter: Biskop, Skoledirektion, Magistrat og Borgerrepræsentation, indtil det til sidst blev forelagt Østif-

*) De var alle tre dygtige Prædikanter og lærde Mænd, der 2 Aar efter blev Doctores theol.

ternes Stænderforsamling, gennem hvilken det endelig fik Lovskraft — men i stærkt ændret Skikkelse — som Anordningen angaaende Borger- og Almueskolevæsenet i Kjøbenhavn.

Med Hensyn til Direktionen fastsatte den ny Anordning, at den foruden af Overpræsidenten skulde bestaa af en af Kongen paa Forslag af Magistraten udnævnt Borgmester eller Raadmand, Provsterne ved Frue og Holmens Kirker og 2 Borgerrepræsentanter. Men den vigtigste Bestemmelse her var dog, at Kongen forbeholdt sig Ret til paa Indstilling af Kancelliet at udnævne „en i Undervisningsfagene kyndig og erfaren Mand" til administrerende Direktør.

Hans Gage fastsættes straks til 1600 Rdlr., og hans Virksomhed skulde gaa ud paa „at føre et virksomt og omfattende Tilsyn med Undervisningsvæsenet i samtlige Skoler." Som særlig Opgave paalagdes det ham at paase, at saavel Lærerne som disses nærmeste Tilsyn opfyldte deres Pligter, samt at der overholdtes en stadig Skolegang, saaledes at intet skolepligtigt Barn savnede fornøden Undervisning.

Han skulde endvidere henvende „sin særdeles Opmærksomhed" paa alt, hvad der maatte kunne virke til Skolevæsenets Forbedring, uden at dog derfor den øvrige Skoledirektørs Pligter i saa Henseende i nogen Maade indskrænkedes, særlig burde Provsterne deltage i Undervisningens Fremme — navnlig i Religion —, medens Borgerrepræsentanterne mere fik det økonomiske Tilsyn anvist.

Kongen benyttede sig straks af sin Ret til at udnævne en administrerende Direktør, og til denne under de daværende Forhold mere end ansvarsfulde Post udnævntes Bestyreren af det v. Westenske Institut, cand. phil. Vilhelm August Borgen, der som Forfatter af de første

virkelig brugbare Læsebøger til Skolebrug havde forskaffet sig et anset Navn.

Dette Navn gjorde han i sin godt 15aarige Virksomhed*) som Skoledirektør ikke til Skamme. Medens Frugterne af denne vil blive nærmere omtalt i det følgende, skal det her blot siges, at Grundvolden til vor moderne Kommuneskole lagdes af Borgen. Med et vidtskuende, overlegent Blik opfattede han den daværende Skoles store Mangler: Manglen paa ordentlige Undervisningslokaler, paa et rationelt gennemført dagligt Tilsyn ved hver enkelt Skole og paa pædagogisk uddannede Lærerkræfter, og det lykkedes ham i det store og hele at faa raadet Bod herpaa, saaledes at han kunde overlade sin Eftermand en offentlig Skole i en stærk og rivende Tilvækst paa en sund og fuldt ud solid Basis.

I Slutningen af Borgens Embedsførelse indtraadte den Forandring i Direktionens Sammensætning, som i det væsentlige gælder den Dag i Dag. I Aaret 1857**) fastsattes det nemlig, at Skoledirektionen skulde bestaa af 4 Medlemmer: Overpræsidenten, en af Borgmestrene og en af Ministeriet valgt Provst eller Sognepræst samt den administrerende Direktør, som nu fik Navn af Skoledirektør — sidstnævnte dog uden Stemmeret.

I Skoledirektørens Embedsførelse bevirkede den ny Ordning dog ingen Forandring; kun fik han større Løn og blev samtidig pensionsberettiget, hvilket han — hvor mærkværdigt det end lyder — ikke havde været før.

---

*) Fra 30. Januar 1844—2. Decbr. 1859, da han indtraadte som Kultusminister i det Rottwitt'ske Ministerium. B. døde 1884.

**) Jfr. Lov af 4—3—1857 om Bestyrelse af Kbhvns. komm. Anligg., do. af 29—12 s. A. om nogle Forandringer i Skoleanord. af 20—3—44 og Vedtægt af 30—12—1857 — samt Vedtægt for Skoledirektøren af 30—3—1850.

Samtidig blev Skolevæsenet henlagt under Magistratens første Afdeling, og det var da kun naturligt, at det altid blev Borgmesteren for denne Afdeling, der blev Medlem af Direktionen. —

Som Borgens Eftermand ansattes en Lærer fra den lærde Skole, nemlig Overlærer ved Metropolitanskolen, cand. theol. Jens Andreas Chr. Holbech, der i 25 Aar beklædte Embedet. Han var en bred, jovial og folkelig Skikkelse, vellidt af alle, med hvem han kom i Berøring. Til Trods for, han ofte ligesom syntes at føle, at det stadigt stigende Arbejde var ved at vokse ham over Hovedet, var han en yderst energisk og samvittighedsfuld Mand, under hvem Skolevæsenet gik stærkt frem. Man fortsatte med Opførelsen af nye Skolebygninger og med Forbedringer af Lærernes Kaar — særlig interesserede Holbech sig for Ansættelsen af Lærerinder, som hidtil ikke havde været velsete i Kommuneskolen.

Efter Holbechs Død (sidst i 1883) sker der en Deling af Direktørembedet, nemlig et for det offentlige Skolevæsen og et for det private.

I førstnævnte Embede ansættes Bestyreren for Kolding Realskole, mag. art. Carl Vilhelm Theisen, der i sin 13aarige Virksomhed dog neppe fik indført Forandringer af større Rækkevidde. Han var allerede en af Sygdom mærket Mand, da han kom her til Byen, og det nye, anstrengende Hverv gjorde ham ikke raskere.

Da han i 1899 døde, blev de to Skoledirektørembeder atter forenet til eet, som dernæst fik Assistance af to Viceskoledirektører, en for den offentlige Skole og en for Privatskolen.

Til Skoledirektør udnævntes den bekendte Forfatter, cand. jur. Sophus Bauditz, og til Viceskoledirektører H. K. V. Rolsted og Dr. phil. N. Bang.

Virksomheden for Viceskoledirektøren for den offentlige Skole fastsattes i en foreløbig Instruks af 3. Febr. 1900. Hans Hovedopgave skulde herefter være som Skoledirektørens Medhjælper dels at paapege Mangler og Fortrin ved Undervisningen i det hele og hos de enkelte Lærere og Lærerinder og dels at henlede Opmærksomheden paa ønskelige Reformer eller paa en andetsteds foregaaet Udvikling, der muligvis vilde kunne være af Betydning for københavnske Skoleforhold.

Han skulde endvidere føre et effektivt Tilsyn med Undervisningen og efterhaanden søge at skaffe sig et indgaaende Kendskab til Lærerpersonalet, afgive skriftlig Betænkning om Læsebøger, der indsendes til Autorisation etc. etc. —

Dette Skoledirektorat har i Forbindelse med en for alle berettigede pædagogiske Krav yderst lydhør Magistrat og Borgerrepræsentation i de seneste Aar gennemført en offentlig Skole, der i enhver Henseende maa siges at staa paa Højde med Tidens Krav, og som særlig ved Indførelsen af de forskellige Skoleafdelinger — Mellemskole, Hjælpe- og Værneskole — har taget fuldt ud Hensyn til ethvert Barns aandelige Standpunkt, saaledes at det altid vil kunne blive anbragt i de mest passende Omgivelser, og som ogsaa legemligt — ved Sundhedspleje, Bespisning, Friluftsophold etc. — har fremmet Børnenes Trivsel i en betydelig Grad.

Det er en Børnehumanismens Tidsalder, der er indledet, en Tidsalder, der — for saa vidt den stadig holdes inden for de nuværende, sunde Rammer uden at skeje ud til nogen af Siderne — vil give vort Folk et hidtil ukendt fysisk og aandeligt Velvære.

B. Skolekommissionerne.

Skolereglementet af 1814 foreskrev Oprettelsen af en Skolekommission for hver Menighed. Præsterne var selvskrevne Medlemmer, og de skulde da foreslaa et efter Menighedens Størrelse passende Antal Medlemmer, og af disse kunde da Direktionen udnævne de fornødne. Den var forøvrigt ikke bundet af denne Indstilling, men kunde vælge hvem som helst, blot de var „bekiendte gode og duelige Mænd."

Deres Opgave var „at drage Omsorg for, at Hensigten med Skoleundervisningen opnaas i Overensstemmelse med Reglementet, og at Skolerne holdes i tilbørlig Orden, til hvilken Ende Medlemmerne efter indbyrdes Aftale dele det specielle Tilsyn mellem sig, saaledes som de finder det tjenligt til Hensigtens Fremme. Ogsaa staar enhver Skolekommission til Ansvar for, at ingen, som ej bevislig er vaccineret eller har haft de naturlige Kopper, optages til Undervisning i Menighedens Skoler."

Dette var i Virkeligheden et meget vidtrækkende Hverv og en Opgave, der maatte synes alt for stor, lagt i Hænderne paa Mennesker, der for største Delen maatte betragtes som Lægmænd — særlig da man begik den samme Fejl som ved Direktionsvalget ikke at ansætte et lønnet, ansvarligt Medlem, der ikke havde andre Opgaver, men en Forsamling af Mænd, for hvem Skolesagerne var og maatte være i anden Række.

Det var selvfølgelig først og fremmest Præsten, der maatte trække Læsset. Og hvor arbejdsdygtig denne Mand end kunde være, man kunde ogsaa byde ham for meget.

Særlig var Forholdene vanskelige i Trinitatis Sogn, det største af Byens Sogne. Her var ca. 5000 skolepligtige Børn (omkring Aar 1830), af hvilke ca. 1000 ikke søgte

Skole. Disse skulde nu indkaldes en Gang aarlig sammen med deres Forældre for at eksamineres af Præsten, som desuden skulde besørge den aarlige Ind- og Udskrivning af Børnene, den vidtløftige Korrespondance om Lærernes Løn, Skolepenge, Lys og Brændsel, Husleje etc. Han skulde samtidig overvære Eksaminationen i Sognets samtlige Skoler — offentlige og private i et Antal af 70 med 100 aarlige Eksamensdage — forberede Konfirmanderne og sidst — men ikke mindst — besørge sine gejstlige Embedsforretninger.

Intet Under, at disse Skolekommissioner langt fra virkede som tilsigtet.

Man ser det bedst ved at iagttage Resultaterne af en af Grenene af deres Virksomhed: Paatalen af Skoleforsømmelser.

Nu var Forholdet i Virkeligheden saadant, at man kun i de sværeste Tilfælde gik med til en saadan Paatale. Man var ganske simpelt bange for, at man ved en for rigoristisk Fremgangsmaade skulde opnaa, at for mange Børn søgte Skolerne, og det maatte for enhver Pris undgaas, da der ikke var Plads til alle skolepligtige Børn.

Forsømmelserne kunde imidlertid blive saa grove, at man maatte gribe ind; men det varede da gerne mindst $^1/_2$ Aar, inden der idømtes Mulkt. De to første Maaneder, et Barn forsømte Skolen, nøjedes man derfor med at indkalde det for den tilsynshavende Lærer; hjalp dette ikke, indsendtes Sagen til Skolekommissionen, som dernæst i den følgende Maaned — den tredie — indkaldte og irettesatte Forældrene; i den fjerde Maaned truede den saa med at indberette Sagen for Skoledirektionen og i den femte gjorde den Alvor af Sagen; men først skulde Skrivelsen herom konciperes og sendes ud til Underskrift blandt Kommissionens Medlemmer, der ofte boede paa 9—10 for-

skellige Steder i Byen, og derefter indføres i Protokollen*). Endelig naar Sagen til Direktionen, der i sit første Møde bliver enig om at opkalde Forældrene og give dem en Advarsel. Herom gives der Kommissionen Underretning, og denne maa atter klage, hvis Forsømmelsen gentages. Den samme langsommelige Vej maa da igen vandres, og først nu skrider Direktionen til at idømme den i og for sig ikke særlig skrækindjagende Mulkt af 4 Sk. for hver følgende Dag, der forsømmes.

Inden man imidlertid er kommet saa vidt, er Forældrene flyttet over Sognegrænsen, og Komedien kan nu atter begynde med en ny Skolekommission.

Kommissionerne var imidlertid langt fra blinde for dette usømmelige Forhold. Men saa længe der ikke var tilstrækkelige Skoler, var der næppe noget at gøre. Man nøjedes derfor først med at sørge for Lokaler til alle Børn over 11 Aar, senere udvidedes Grænsen til 10 Aar.

De stadige Klager bevægede endelig Direktionen til at forebringe Sagen for Kancelliet, og i Aaret 1832 gik man endog saa vidt, at man forhøjede Næringsskatten med 2000 Rdlr., „da Afgørelsen af en Skolesag mulig kunde foranledige en større Udgift." Pengene fik man; men Skolevæsenet saa blot intet til dem. —

Den Mangel paa indbyrdes Samarbejde mellem Kommissionerne, som Behandlingen af Skoleforsømmelserne lagde for Dagen, kom ogsaa frem ved Autorisationen af Lærere — særlig som Ledere af Privatskoler.

En Lærerkandidat, som havde indstillet sig for Kommissionen i et Sogn og der var blevet vraget enten paa Grund af manglende Duelighed, eller fordi der i Forvejen

*) Se Stenersen Gads før omtalte Artikel i »Maanedsskrift for Litteratur« X Bd.

var Smaaskoler nok, kunde ganske roligt kort efter fremstille sig for en anden Kommission og muligvis der blive antaget, hvorpaa han saa uden videre flyttede ind i det Sogn, han først havde bestemt for sin Virksomhed. —

Var Præstens Arbejde i Skolekommissionen af omfattende Art, var de verdslige Medlemmers det ikke mindre. Det paalaa saaledes det enkelte Medlem, hvem det specielle Tilsyn med een eller flere Skoler var overdraget, hver 14. Dag at aflægge et Besøg i disse, og dels ved at høre paa Undervisningen, dels ved Samtale med Lærerne og Børnene, ved at efterse sidstnævntes Arbejder og paa anden Maade at underrette sig om Skolens Tilstand og Børnenes Fremgang.

Endvidere skulde han rose og opmuntre de Børn, som udmærkede sig ved Flid og god Opførsel, og formane ikke alene de efterladende Børn, men ogsaa deres Forældre eller Værger. Det sidste var ulige det, der gav mest at bestille.

Ogsaa Læreren skulde roses eller dadles. Var han dygtig, skulde han indberettes til Direktionen, der da atter havde Bemyndigelse til at nævne ham i de aarlige, trykte Rapporter, den maatte indsende til Kongen, — hvilket dog vist nok aldrig skete, — og havde han gjort sig skyldig i en eller anden Fejl, skulde vedkommende Kommissionsmedlem „med Godmodighed anmode ham om at rette Fejlen.“ Hjalp dette ikke, skulde hele Kommissionen underrettes. Var Fejlen af Betydning, var der Paalæg om straks at indberette den for Kommissionen, der da bestemte, om Sagen kunde afgøres med en Irettesættelse, eller om Direktionen burde underrettes. —

Over alle disse Forretninger paalaa det de enkelte Medlemmer af Skolekommissionerne at føre en Journal, som tillige med de egentlige Skoleprotokoller skulde efterses

af den samlede Kommission, der foruden til sit sædvanlige maanedlige Møde samledes til saadanne Tider, hvor dette kunde lade sig gøre.

Naar hertil kommer, at Medlemmerne skulde paase Brugen af fornuftige Lærebøger, overvære Eksamerne og gennemgaa ugentlige Skolerapporter over Børnenes Opførsel, vil man kunne indse, at et samvittighedsfuldt Medlem paa denne Maade ikke vilde faa ret megen Tid til sin private Bedrift, som dog skulde give ham og Familie det daglige Brød.

Arbejdets Udførelse lod derfor meget tilbage at ønske, og den før omtalte Revisionskommission beskæftigede sig da ogsaa i høj Grad med Muligheden af en anden Ordning paa disse fortvivlede Forhold.

Paa Grund af den ulyksalige Økonomiseren paa urette Sted kom den imidlertid ikke til noget endeligt Resultat, og den nye Skolekommission, der fremgik af Anordningen af 20—3—1844, var ikke væsensforskellig fra den forrige, ja, den paalagde snarere Kommissionen flere Pligter.

Den skulde saaledes hvert Kvartal indsende en Beretning om Skolevæsenets Forhold paa Grundlag af de af de enkelte Medlemmer førte Protokoller, der for hvert Aars sidste Kvartals Vedkommende skulde ledsages af en Generalberetning over den ev. Fremgang eller Tilbagegang sammen med de Børns skriftlige Prøver, som i Aarets Løb er konfirmeret.

Den skulde endvidere paase, at Børnene fordeltes i de rigtige Klasser, at Opflytning, hvor denne er nødvendig fra den ene Klasse til den anden, foregaar i rette Tid, og at Konfirmationen, for saa vidt den staar i Forbindelse med Skoleundervisningen, opfylder sin Hensigt — Opgaver, som det laa fuldstændig uden for de fleste Medlemmers Horisont at kunne bedømme.

Kun med Hensyn til Skoleforsømmelser blev der gjort en Indrømmelse, idet man i de Tilfælde, hvor Forsømmelsen skyldtes Barnets egen Skyld, straks kunde afgøre Sagen med en korporlig Afstraffelse, medens de, der var i Konfirmationsalderen eller derover kunde hensættes i den paa Ladegaarden indrettede Tvangsskole*), som da skulde bibringe dem de Kundskaber, de behøvede for at blive konfirmerede.

Tidligere havde man givet saadanne unge Mennesker — der i enkelte Tilfælde kunde have en Alder af op til 37 Aar — efter de fornødne Advarsler en vis Tidsfrist, inden for hvilken de skulde sørge for at blive konfirmeret. Opfyldte de ikke dette Paalæg, blev de uden videre indsat i Forbedringshuset, indtil Forpligtelsen var opfyldt. —

---

*) Denne var indrettet allerede i 1835 og bestyredes af Ladegaardens Præst. Da den imidlertid kun sjeldent blev benyttet, nedlagde man den i 1848, efter at man tre Aar tidligere havde oprettet en Skole for forsømte Børn — en for Drenge og en for Piger —, „da det har vist sig, at der findes et ikke ringe Antal Børn, som enten er over eller nær ved Konfirmationsalderen og dog saa langt tilbage, at de i sædvanlige Skoler maatte gaa flere Aar for at opnaa de til Konfirmationen fornødne Kundskaber. Disse Børn er dels saadanne, som forsætlig har unddraget sig eller af Forældrene er unddraget Skolegangen, dels saadanne, som, uagtet de har benyttet Undervisningen paa Grund af deres svage Evner ikke har kunnet gøre en til deres Alder svarende Fremgang; begge Slags maa nødvendigvis virke forstyrrende paa Undervisningen og hemme dens regelmæssige Gang, medens den første Slags tillige i moralsk Henseende er i Stand til at udøve en højst fordærvelig Indflydelse paa de yngre Børn. De ska i disse Skoler særlig ved mundtlig Undervisning bringes saa vidt, at de kan aflægge Konfirmationsprøven". (Uddrag af Borgerrepr. Forhdl. i Mødet 10—4—1845). Omkostningerne ansloges til 800 Rdlr. aarlig — da Lærerne skulde lønnes noget bedre end ellers — men en Del af dette Beløb indvandtes atter, da Tvangsskolen nedlagdes.

Forslaget vandt usædvanlig hurtig Fremme, idet det allerede 2 Maaneder efter dets Fremkomst accepteredes af Kancelliet.

Imidlertid voksede Arbejdet snart Skolekommissionerne over Hovedet, særlig efter at man var begyndt paa at opføre egne Skoler for den offentlige Undervisning.

I November 1846 behandlede Borgerrepræsentationen Oprettelsen af Skoleinspektørembeder, der skulde overtage en Del af Kommissionernes Arbejde. Disses Indflydelse svandt nu mere og mere, men først i 1857 blev deres Sammensætning omordnet saaledes, at hver kom til at bestaa af 4 Medlemmer: en af Sognets Præster, et af Borgerrepræsentationen og et af Skoledirektionen valgt Medlem samt vedkommende Skoleinspektør, hvis Stilling her blev noget lignende som Skoledirektørens i Skoledirektionen.

Den 7. Decbr. 1860 kom en ny Vedtægt for Skolekommissionerne.

Den indskrænker selvfølgelig disses Virksomhed en Del, saa at de nærmest bliver en Slags repræsenterende Myndighed saavel over for Over- og Underordnede som overfor Børnene og deres Forældre. Desforuden skulde de ganske vist gøre Indstilling om Besættelse af ledige Inspektør- og Lærerembeder — saavel som Afskedigelser —, men da Direktionen ikke var forpligtet til at følge denne, betød det ikke ret meget, lige saa lidt som deres Forpligtelse til at føre et almindeligt Overtilsyn med Inspektøren og gennem ham med Lærerne. Dette indskrænkede sig ganske simpelt til, at Inspektøren paa det maanedlige Kommissionsmøde aflagde en ganske kort Beretning over, hvad der var hændet siden sidste Møde og fik Bemyndigelse til at afholde de fornødne, daglige Smaaudgifter.

Derimod var der en ret mærkelig Bestemmelse, som hverken før eller senere er set fremsat.

Foruden at jævne eventuelle Stridigheder saavel mellem Skolens Personale indbyrdes som mellem Forældre og

Skolen skulde Kommissionerne nemlig ogsaa forsøge at udligne Tvistepunkter mellem Lærere og Elever.

Hvorledes saadanne egentlig vilde kunne opstaa uden i alt for høj Grad at svække den fornødne Disciplin, lader sig ikke let forklare. Børnenes naturlige Forum var dog — naar der efter deres Mening var gjort dem Uret — at henvende sig til deres Forældre og lade dem tage Affære; at lade Børnene direkte henvende sig til det overordnede Skoletilsyn med Forbigaaelse foruden af Forældre ogsaa af Skolens Inspektør var en ret barok Tanke, som forøvrigt ogsaa hurtigt forsvandt.

Til Gengæld fik Skolekommissionen endelig paa eet Felt en direkte Indflydelse.

Det blev saaledes bestemt, at der hverken kunde indføres nye Lærebøger eller forandres i Læreplanen, uden at den havde afgivet sit Votum.

Alle disse Rettigheder og Pligter forsvandt dog saa godt som fuldstændig ved den nye Instruks af 1. Marts 1878.

Efter denne indskrænkedes Skolekommissionens Arbejde til at føre Tilsyn med Skolens hele Virksomhed: i Praksis at mødes en Gang om Maaneden og der vedtage foreslaaede Skolemulkter samt om fornødent at samtale med Forældrene om disse. En eneste Rettighed beholdt de: at indkalde til et almindeligt Lærermøde for at drøfte Anliggender, der mulig kunde have Interesse for Skolens Forhold.

Hermed nøjes fra den Tid Skolekommissionerne med at tilkendegive deres Eksistens, som iøvrigt ikke mere er berettiget. Ved en eventuel Omformning af Skolens Forhold vil man sikkert ogsaa foreslaa en fuldstændig Forandring af disse, saaledes at deres Antal stærkt formindskes, og de kommer til at bestaa af et lønnet Antal Medlemmer, repræsenterende dels Forældrene, dels Skolen.

C. Inspektører, Viceinspektører og Viceinspektricer.

Under Borgerrepræsentationens Forhandlinger den 5. Novbr. 1846 drøftede man bl. a. Forslaget om Oprettelse af Skoleinspektører, der mentes nødvendige, samtidig med at man gik til Opførelsen af særlige Bygninger for Kommuneskolerne.

Inspektørernes Arbejde skulde da først og fremmest gaa ud paa at klassificere Børnene efter deres Alder og Kundskaber og at bringe Undervisningen i paavlseligt Sammenhæng fra dens første Begyndelse til dens Afslutning. Endvidere ansaa man det for nødvendigt, at de førte Kontrol med Lærernes Kommen og Gaaen og med hele deres Virksomhed, samtidig med at Lærerkræfterne blev anvendt paa den mest hensigtsmæssige Maade.

Overhovedet skulde Inspektørerne sørge for, „at ethvert Hjul i Maskinen griber ind, hvor det skal, og holder det Hele i regelmæssig Bevægelse."

For at udføre en saadan Virksomhed gik man ud fra, at et aarligt Honorar af 500 Rdlr. — foruden fri Bolig, Lys og Varme — var passende, og for ikke helt at optage Inspektøren hele Dagen igennem gav man ham som Medhjælper en Viceinspektør, der i Inspektørens Fraværelse skulde besørge hans Funktioner mod et aarligt Honorar af 50 Rdlr. eller fri Bolig.

Under 1. Juni 1847 bifaldt Kancelliet denne Plan, og der udnævntes 4 Inspektører: cand. theol., Kaptajn I. C. L. Petersen ved Friskolen i Larslejstræde; cand. theol., Overlærer ved Søetatens Drengeskole C. I. Gammeltolft ved vestre Betalingsskole (nuværende Suhmsgades Friskole); cand. theol., Adjunkt ved Metropolitanskolen A. C. Lunddahl ved østre Betalingsskole (nuværende Sølvgades Be-

talingsskole), og cand. theol. F. Frølund ved de kristianshavnske Skoler.

Af disse var særlig Frølund bekendt ikke alene som ivrig Politiker og „Bondeven", men ogsaa som en dygtig Skolemand, der varmt antog sig sine Kollegers Sag baade som Formand for „Almindelig dansk Skolelærerforening" og som Redaktør af „Maanedsskrift for Almuelærere", — og Gammeltoft indlagde sig senere som Finansborgmester stor Fortjeneste ved at bringe Kommunens Økonomi paa en god Fod.

Over disse Valg følte en Mængde Lærere sig brøstholdne. Ikke alene var ingen af de nye Inspektører Kommunelærere, men de var ovenikøbet udelukkende valgt i Theologernes*) Række. Hvad Gavn havde man af sin Lærereksamen og sin lange, daarligt lønnede Virksomhed i den offentlige Skoles Tjeneste, naar man ved det første Avancement, der tilbød sig, blev skubbet til Side for theologiske Kandidater?

Opinionen blev saa stærk, at den ikke kunde overhøres. Lærerne klagede til Direktionen, men blev afvist. Man gik saa til Kancelliet med Anmodning om: ikke at blive foretrukket for theologiske Kandidater, men blot ligestillet med dem, hvilket forøvrigt Anordningen af 30—3—1844 i tydeligt og klare Ord paabød, — og Kancelliet gav dem Ret (i Skr. af 21—8—1847). Der udkom endog en kgl. Resol. af 4—11—1847, hvori det bifaldtes, „at Inspektørposterne staar aabne ikke alene for theologiske Kandidater, men ogsaa for andre Mænd, der ved videnskabelig Dannelse og fleraarig Erfaring i Undervisningsfaget maatte findes egnede til disse Poster."

Som man ser, nævnes Seminarister ikke direkte, og

*) Frølund var dog ogsaa Seminarist.

det varede da ogsaa flere Aar, inden man vovede det store Skridt at gøre en Seminarist til Inspektør*).

I 10 Aar bliver disse Forhold saa staaende uforandret, indtil det ved Indenrigsmin. Skr. af 31—12—1857 approberes, at Viceinspektørposten skal bortfalde og i Stedet for indsættes Overlærere. Disse skulde da vælges mellem de højest gagerede Lærere og lønnes med ialt 900 Rdlr.**)

— Samtidig fik Inspektøren sin Gage forhøjet til 600 Rdlr., foruden Timebetaling for et Antal af højest 18 læste, ugentlige Timer. Betalingsskoleinspektørerne fik endvidere 4 pCt. af Skolepengene, — senere nedsat til 2 pCt.

Ogsaa Overlærertitlen bliver man ked af og vender — i Kommunalbestyrelsens Beslutning af 23—11—1870 — tilbage til den gamle Viceinspektørstilling, samtidig med at dennes Indehaver nu kun vælges for 1 Aar ad Gangen frit mellem de faste Lærere — uanset deres Gagegrad. Ved Pigeskolen ansættes ogsaa en overordnet Lærerinde, men hendes Titel bliver foreløbig Overlærerinde.

For Inspektørerne indtræder der en betydningsfuld Forandring, idet de opnaar Pensionsret efter 15 Aars Forløb. Der bestemtes, at de skulde vælges af Direktionen, men erholde Beskikkelsesbrev af den samlede Magistrat. —

Den 29. Maj 1876 fastsættes Inspektørens Undervisningstid til mindst 9 Timer ugtl., og der paalægges ham samtidig ved hyppige Besøg i Klasserne at skaffe sig Underretning om disses Tilstand samt at vejlede de yngre Lærere og gøre dem bekendt med Skolens Arbejdsmaade.

To Maaneder senere bestemmes det, at disse Undervisningstimer skal læses uden Vederlag, mod at Gagen til

*) Den første Seminarist-Inspektør var den bekendte Sønderjyde M. Matzen ved St. Hans Torvs Friskole.

**) De faste Lærere havde højst 800 Rdlr. aarlig.

Gengæld sættes til 2600—3800 Kr. aarlig foruden fri Bolig, Lys og Varme.

Viceinspektøren faar fra 3—500 Kr., og Viceinspektricen, som nu har afløst Overlærerinden, fri Bolig.

Disse Lønsatser forandres saa endelig i 1908 — approberet af Indenrigsministeriet 3. Novbr. s. A. — saaledes, at Inspektørgagen bliver fra 4000—5200 Kr. ÷ 800 Kr. for Bolig og Brændsel, Viceinspektørens Honorar til 600 Kr. og Viceinspektricernes til fri Bolig eller Godtgørelse herfor. Pensionsbestemmelserne præciseres i Vedtægten af 22—2—1909, saaledes at den højeste Pension — efter ca. 30 Aars Forløb — bliver $^2/_3$ af Gagen. —

Inspektørernes Arbejdsomraade udvides, efterhaanden som Skolekommissionerne indskrænkes, og da Børneantallet samtidigt vokser ganske enormt — i flere Skoler naar det saaledes over 2000 —, er den Hjælp, Viceinspektørerne kan yde i den daglige Administration, ikke tilstrækkelig, og der tillægges derfor hver Inspektør et aarligt Beløb af 150—200 Kr. til Sekretærhjælp.

Den 1. August 1894 blev den første kvindelige Inspektør ansat, og Lærerinderne, som fra gammel Tid var blevet en Del stedmoderlig behandlet, rykkede fra den Tid op til i enhver Henseende at blive ligeberettigede med Lærerne, særlig da der ved Kultusmin. Skr. af 14—9—1903 fastsloges, at Vicedirektørembederne skulde staa aabne lige saa vel for Kvinder som Mænd, og at „man ogsaa ved et eventuelt Valg af en Kvinde til Skoledirektør vilde være villig til at forelægge dette til Kongens Stadfæstelse.“

II. KAPITEL.

UNDERVISNINGEN

A. Undervisningslokaler.

Den første Betingelse for at faa det fulde Udbytte af Undervisningen er, at den foregaar i sunde, lyse Lokaler. Skal Barnet sidde i et halvmørkt, koldt Rum i en daarlig Atmosfære, vil det, hvor godt oplagt det end møder, hurtigt tabe sin Interesse for, hvad der fortælles; det vil kun længes efter saa hurtigt som muligt at komme ud og røre sig i den friske Luft.

Herfor havde man absolut ikke Tanke ved Affattelsen af Skolereglementet i 1814. Skolelokalerne omtales kun ganske en passant i § 52, hvor det hedder, at „dersom de nuværende Skoler i Sognene ikke kan modtage alle Børnene, bør nye Skoler oprettes, saa snart ske kan."

Med denne sidste Sætning holdt Skoledirektionen sig en Dør aaben, som den vidste, den uvægerligt vilde komme til at benytte. Kommunen havde ingen Penge, og man maatte nøjes med at indkvartere Børnene i Privatskoler, i Fattig- og Kirkeskoler, eller man gav Lærerne en vis Sum, for hvilken de skulde skaffe de fornødne Lokaler.

Dette sidste var meget uheldigt. Lejlighederne var kun lejede for kort Tid ad Gangen, og der blev intet Hensyn taget til, om Omgivelserne var sunde eller ikke, om Nabo-

skabet var godt eller daarligt, — blot de var billige, det var Hovedsagen. Om Skolegaard eller Legeplads var der selvfølgelig ikke Tale.

Om Aftenskolen i Helliggeist Sogn, der havde til Huse i St. Helliggeiststr. 153 — samme Bygning som Fattigskolen — fortælles det saaledes, at Vandet dryppede ned fra Loftet paa Børnenes Skrivebøger, saa at Skriften til Tider flød ud i een sort Flod, og „Vandhuset", som Datidens W. C. kaldtes, var i en saa slet Forfatning, at Børnene af og til faldt ned i Tønderne*).

I Blegdamsskolen var der om Vinteren ved visse Vinde en saadan Røg og Trækvind, at Børnene ofte maatte sendes hjem, og pædagogisk uhyrligt maatte det være for Aftenskolelæreren i Christoffersens Privatskole i Borgergade at se, hvorledes Kælderlejligheden var lejet ud til en Cigarhandler, der reklamerede for sine Varer paa følgende Maade, der vilde have indbragt hver af Skolens Elever et Nul i dansk Stil:

„Ud Salg af alle sorter Lyys Til Fabriqvs Priis m. m. Røg-Tobak Skraaa, Snuus og Siga."**) —

Undervisningen foregik dels i Dagskoler med 18 Timer ugentlig og dels i Aftenskoler med 15 Timer.

Dagskolerne var i Reglen i særlige Lokaler, som Lærerne havde lejet, kun i Trinitatis Sogn havde man indkvarteret dem i Privatskoler: 3 i Borgergade og 1 i hver af følgende Gader: Springgade, Slippen (Landemærket), St. Kongensgade, Sølvgade, Adelgade og Aabenraa; af disse var de 3 Drengeklasser med ialt 120 Elever og Resten Pigeklasser med ca. 185 Elever. Desforuden var der i dette Sogn 13 Aftenskoler med ca. 700 Drenge og 500 Piger.

*) Se Helliggeist Skoles Papirer i Raadstuearkivet.

**) „Politivennen" fra 1820—21.

Holmens Sogn havde 2 Dagskoler og 4 Aftenskoler, Frue Sogn 2 af hver (foruden 1 Aftenskole for Vesterbro paa Værnedamsvejen), Garnisons Sogn 1 Dagskole og 2 Aftenskoler, Helliggeist Sogn henholdsvis 2 og 4, og endelig Vor Frelsers Sogn 4 Aftenskoler og 2 Dagskoler*).

Ialt var der 45 offentlige Skoler med 2727 Elever. Til Gengæld havde de 139 private Skoler 4033 Elever; desforuden var der 9 Fattigskoler med ialt 1590, 6 Kirkeskoler med 619, 7 tyske Skoler med 659, 12 Skoler under særegen Bestyrelse, eller hvis Administration bekostedes af enkelte Selskaber o. l.**) med ialt 1940 Elever, og endelig nogle Skoler for Børn af andre Trosbekendelser med 265 Elever. Ialt 11,833 Elever, der blev undervist uden for den egentlige Kommuneskole. —

Denne Adsplittelse kunde jo kun — ikke alene i pædagogisk, men ogsaa i enhver anden Henseende — have de sørgeligste Følger, og den nye Anordning af 1844 paabød da ogsaa en hel Revolution paa dette Omraade, idet den bestemte, at der, efterhaanden som Kommunens Evner tillod det, skulde anskaffes og indrettes Skolebygninger for hvert Sogn, baade Betalings- og Friskoler. Det normale skulde være, at der af Forældrene ydedes et vist, lille, maanedligt Beløb i Skolepenge, og kun hvor Forældrene erklærede sig saa trængende, at de ikke kunde betale, skulde Børnene optages i særegne Friskoler, der for Fremtiden helt skulde sondres fra Betalingsskolerne. Fra disse sidste kunde Børn, der stod i Restance med Skolepengene, da henvises til Friskolen.

---

*) Efter en Optælling foretaget sidst i Tyverne.

**) Herunder hørte saaledes: „De 32 Mænds Skole" i St. Gertrudsstræde, v. Westenske Institut, Døtreskolen i København paa Hjørnet af Købmagerg. og Løvstræde, Friskolen i Dronningensgade for Piger af den bedre Almueklasse, den søsterlige Velgørenhedsskole paa Hj. af Lavendelstræde og Hestemøllestræde, Efterslægtselskabets Skole etc.

Under den nye Skoledirektørs Ægide gaar man straks i Lag med at faa disse Bestemmelser ført ud i Livet — om end ikke uden visse Vanskeligheder.

Forholdet var nemlig det, at der i den offentlige Betalingsskole fandtes en Mængde Børn, som resterede med Skolepengene for mange Maaneder. Skulde disse nu overføres til Friskolen, vilde der ikke engang blive et tilstrækkeligt Antal Børn til at fylde een Betalingsskole, medens der i den indre By alene var projekteret to saadanne, men kun een Friskole.

Det gjaldt derfor om at forøge Forældrenes Lyst til at sætte Børnene i Betalingsskolen, og som et Middel foreslog Majoriteten i Trinitatis Skolekommission ved Sagens Behandling dér at forene Friskolerne med Fattigvæsenets, hvorved man bl. a. mente, at alene den ydre Form for dette Skolevæsen vilde gøre det anskueligt for Forældrene, at de ved at begære fri Undervisning for deres Børn anmodede om en Almisse, hvorfra rimeligvis de fleste dog nok vilde afholde sig, naar ikke virkelig Trang gjorde sig gældende.

Herimod gjorde Minoriteten — og deriblandt Kommissionens Formand — gældende, at en saadan Foranstaltning vilde være stik mod den humane Aand, der i det store og hele gennemsyrede Skoleanordningen, og at det vilde være for haard en Fremgangsmaade af rene økonomiske Hensyn at nedsætte mangfoldige værdige Familier i Klasse med dem, der nyder Almisse, hvortil de øvrigt ikke i nogen anden Henseende hørte. Da Minoriteten imidlertid erkendte det hensigtsmæssige i paa iøjnefaldende Maade at afsondre Friskolebørn fra Betalingsskolens, foreslog den at sætte alle Stadens Friskoler under en egen Kommission, bestaaende af de Præster, der ikke paa Embedsvegne hen-

hørte til nogen anden Skolekommission, suppleret med verdslige Medlemmer*).

Intet af disse Forslag blev dog til Virkelighed, idet man enedes om det først udkastede Projekt: at bygge een fælles Friskole for hele Byen, og indtil denne kunde blive opført, at lade Børnene søge Helliggeist Sogns Fattigskoles tidligere Lokaler i Stormgade.

Derimod gik man straks i Gang med at bygge en Betalingsskole, som blev rejst paa en Grund i Sølvgade; den fik 15 Klasseværelser — foruden Gymnastiksal — og Bolig for Skolens Inspektør, Viceinspektør og Portner eller Skolebetjent, som hans officielle Titel blev.

Denne første offentlige Kommuneskole her i Byen blev indviet i September 1847 under stor Festivitas — selv Christian VIII. var til Stede —, og den var i Virkeligheden efter Datidens Forhold ogsaa mønsterværdig indrettet, saaledes at man ved de følgende Kommuneskoler er gaaet frem efter samme Princip.

Medens denne Skole fik Trinitatis og Garnisons Sogne anvist til Distrikt — den skarpe Grænsesondring mellem Sognene havde man maattet opgive —, fik den i 1852 byggede nye Betalingsskole i Suhmsgade Byens 3 andre Sogne. Den fik Navnet den vestre Betalingsskole i Modsætning til Sølvgades, der kaldtes den østre.

Allerede to Aar tidligere var dog Friskolen i Larslejstræde indviet, og fra nu af gik det rask med Opførelsen af nye, saaledes at Kommunen f. T. ejer 45 Skoler**), samtidig med at der hvert Aar bygges flere.

Med Hensyn til Omkostningerne ved Opførelsen er det kun rimeligt, at disse stadig har været i Stigning, efter-

*) Skoledirektionens Beretning fra 1846.

**) Foruden Mellem- og Realskolen paa Forchhammersvej, Værneskolen paa Marie Kirkeplads og Internatet paa Vester Fælledvej.

haanden som de pædagogiske og sanitære Krav er vokset. Medens saaledes Sølvgadens Skole kun kostede 43,500 Rdlr. at opføre, har Prisen for de nyeste været 3—4 Gange saa stor, nemlig mellem 3—400,000 Kr.

En særlig Form for moderne Skolebygning indførtes — nærmest som Forsøg — ved Opførelsen af Skolen i Vigerslev Allé i Aaret 1910. Man har her benyttet det saakaldte Pavillonsystem med to Toetages Bygninger for Drengeklasserne og to lignende for Pigerne. I Midten ligger to tilsvarende, hvoraf den ene benyttes til Administrationen og Embedsbolig og den anden som Gymnastikbygning. Hvorvidt dette vil blive den fremtidige Skoletype, er dog sikkert et stort Spørgsmaal. —

Christianshavn havde hidtil staaet udenfor Betragtning, da Forholdene her var noget anderledes.

Baadebygger Isak Olsen Bensen havde nemlig ved Gavebrev af 28—4—1845 foræret Kommunen en Grund mellem Prinsessegade og Amagergade med en Bygning ud mod førstnævnte Gade (Nr. 304) mod til Gengæld at faa en aarlig Livrente af 200 Rdlr.

Da der imidlertid af 573 skolesøgende Børn kun var 132 betalende, nærede man Betænkelighed ved kun at opføre en Betalingsskole, som den oprindelige Mening havde været. Man indrettede derfor den skænkede Bygning til en saadan, medens man paa Grunden ud mod Amagergade opførte en Friskole.

Virkningen af de nye Skolebygninger viste sig snart. Medens der umiddelbart før deres Opførelse havde været ikke mindre end ca. 160 Privatskoler med ca. 6500 Børn — foruden Skolerne under særlig Bestyrelse —, var de allerede i 1848 gaaet ned til 114 med ca. 4000 Børn.

En anden gavnlig Følge var Indskrænkningen og til sidst Nedlæggelsen af de saakaldte Aftenskoler.

Disse havde en ugentlig Undervisningstid af 15 Timer, fordelt paa Ugens fem første Aftener, medens Lørdagen var fri. De var nærmest bestemt for de saakaldte „Arbejdsbørn", der særlig brugtes eller misbrugtes i Tobaksspinderierne og Bogtrykkerierne. Efter at have staaet der hele Dagen sendtes de om Aftenen til Skolen, hvor de da ankom dødtrætte og sultne, aldeles uskikkede til at modtage Undervisning*). Undertiden mødte de slet ikke, naar der var særlig travlt paa Fabrikken, og i Stedet for, at Fabrikkerne burde undgaa saadanne Uregelmæssigheder, gik nogle af dem — Tobaksspinderne — endog saa vidt, at de uden videre indgav Ansøgning om, at Børnenes Undervisning maatte indskrænkes til hver anden Aften, da de nu ofte maatte forlade Fabrikken flere Timer før Arbejdets Ophør, „hvorved Fabrikejeren sættes i Forlegenhed, idet den Del af hans Arbejde, der var betinget af Børnenes Arbejde, maatte udsættes, hvilket paa flere Ti-

*) I Borgerrepræsentationsforhandlingerne i Februar 1855 skildres en saadan Drengs sørgelige Liv: „Hans svage Kræfter anstrænges fra den tidlige Morgenstund kun med en Times Middag til det Øjeblik, da han skal møde paa Skole, ja, ofte ud over den Tid, da han tilbageholdes paa Fabriken. Paa den Maade bliver hans Arbejde af en saa overvældende Natur, at det legemlig og aandelig ødelægger ham, og naar han endelig kommer paa Skolen, møder han der i en aldeles opløst Tilstand — ikke alene uforberedt, men endog ude af Stand til at nyde godt af Undervisningen, selv i en fremmeds Nærværelse forgæves anstrengende sig for at overvinde Søvnens Magt.

Endnu værre er det dog med de Børn, der er til Arbejde i Trykkerierne fra 10 Aften til 10 Form. og derudover uden mindste Hviletid ikke engang til at fortære de medbragte Fødemidler." — Man nedlagde derfor en alvorlig Protest mod »dette utilbørlige og uforsvarlige Misbrug af Forældrenes Myndighed over deres Børn ved at tage deres uudviklede Kræfter i Beslag" og under Henvisning til Prøjsen, hvor Børnene var beskyttet mod slige Misbrug, vedtog man Aftenskolernes Nedlæggelse med 15 St. mod 2.

der af Aaret let kunde medføre betydelige Tab for Fabrikken."

Selvfølgelig afvistes dette, og allerede fra 1853 kunde Pigeaftenskolerne nedlægges og i 1857 de sidste Drengeskoler. —

Den første Friskole faar ikke saa stor Tilgang som beregnet — i Stedet for 12 projekterede Klasser kan man nøjes med 8; men Billedet forandres hurtigt, saaledes at Forholdet i Løbet af kort Tid bliver 2 à 3 Friskoler for hver Betalingsskole. I Øjeblikket er der af de nævnte 45 Kommuneskoler kun 12 Betalingsskoler, og fra 1. April 1915 vil oven i Købet disse være fuldstændig forsvundne som saadanne, idet Borgerrepræsentation og Magistrat i Februar 1914 vedtog at nedlægge denne Skole.

Flertallet gik her ud fra den Betragtning, at en Opretholdelse af den vilde sætte et ganske uberettiget Skel mellem Børnene, mod hvilke sociale Grundsætninger Mindretallet fremførte de pædagogiske, at Undervisningsbetingelserne var bedre mellem Børn, der som Betalingsskolens ingen Bypladser havde, i Modsætning til Børn, hvis meste „Fritid" var lejet ud til en eller anden Arbejdsgiver.

Begge Betragtninger er korrekte, og da der intet Kompromis kunde findes, maatte Flertallets Mening være den afgørende.

B. Disciplinen.

Al Undervisning maa være grundlagt paa Disciplin, herom er alle enige; men om Maaden bedst at haandhæve denne paa kommer de mest forskellige Meninger frem.

Den gamle Skoleorden var jo den, at ved den mindste Forsyndelse mod Disciplinen blev der anvendt de mest barbariske Straffe, Kat, Tamp ell. lign., saa at man ofte i en Fjerdingvejs Afstand kunde spore en Skoles Nærhed ved de frygtelige Skrig, der lød ud fra den.

Allerede i Humanismens Tidsalder begynder man dog at ivre her imod.

Den spansk-nederlandske Pædagog Juan Vives udgiver sit berømte Værk „De disciplinis“ (1531), i hvis anden Del han ganske vist fordrer en streng Alvor i Disciplinen, men samtidig ogsaa en langt stærkere Humanitet.

Samme Aar udsender den bekendte danske Reformator Chr. Pedersen under sit Landflygtighedsophold i Antwerpen et Skrift: „Om Børn at holde i Skole“, hvori han i drastiske Træk skildrer den Tids Skolegang:

„Hvordan forbandet Helvedes og Skærsilds Pine de unge Peblinge lede i min og andre Fleres Ungdom og før i mange Aar og siden desligeste i Danmark, Sverige og Norge af deres vanvittige og umilde Skolemestre og Hørere med de slemme, uchristelige Hudstrygelser, Slag, Hug og Plager, som de gave dem for en føje Brøde og saa godt som for ingen, det vide baade Præster og Munke, Kanniker og Skrivere, som vare deres Disciple.“

Da Skriftet var en Bearbejdelse af et af Luthers Sendebreve, maa Forholdene have været lige saa grufulde i Tyskland. —

Den følgende Pædagog af større Betydning, Tyskeren Rathke eller Ratichius ønsker al Tvang afskaffet, og hans Ideer udvikles af Europas største Pædagog Comenius, paa hvis Grundsætninger den moderne Skoleundervisning for en stor Del er grundlagt.

Dovenskab — siger han — er en Sygdom, „der skal fjernes ved Diæt og milde Lægemidler og ikke skærpes ved skarpe Midler“*). Ganske vist kan der ogsaa findes

*) V. Kuhr: „Det pædagogiske System i Comenius didactica magna“. S. 214 f.

Individer, som kun kan forbedres ved Prygl, og selv om vedkommende ikke forbedres herved, saa vil de dog indjage de andre en gavnlig Frygt — kun maa man ikke gaa til disse Yderligheder ved enhver Anledning for ikke at opbruge „Midlerne mod det yderste, før det yderste indtræder." En saadan Strenghed skal da altid opløses i Kærlighed, for at Disciplene vedblivende kan elske og agte deres Opdragere.

I Oplysningstidsalderen bliver John Locke den første Pædagog. Foruden at lægge Hovedvægten paa den legemlige Opdragelse, — som stadig er Nummer et i de engelske Skoler —, fordrer han Pryglene afskaffet. Lærdommen er det mindste; det vigtigste er at styrke Viljen.

Saa kommer Rousseau. Han gør det for saa vidt af med al Disciplin, som han hævder, at man kun skal adlyde et eneste her i Verden: Fornuften.

Hans Ideer indføres herhjemme af Tyskeren Basedow, der bliver Lærer ved forskellige Anstalter her i Byen, men som ved sit uordentlige og drikfældige Liv og ved sin utrolige Hidsighed forskertser al Sympati*).

Som Supplement til Rousseau — samtidig paavirket af Marmontel — kommer Pestalozzi, hvis yderst fine Natur bortstødes af alle grove Midler. Han er „Opdageren af den uendelig humane Kærlighed som Opdragelseslivets Sjæl"**), og hans Fortælling om, „wie Gertrud ihre Kinder lehrt", gør Furore i alle europæiske, interesserede Kredse.

Nu skal al Børneopdragelse baseres paa Humanitet, de

---

*) Ang. Basedow og hans System skriver den tyske Livlæge Hensler i et Brev til den berømte tyske Oplysningsidealist Nicolai: „Hvad jeg mener om Basedow? Hans hele Plan har den Hovedfejl, at han vil have Forstand hos Børn, førend Naturen giver den. Han er overhovedet ikke saa uegennyttig, som mange vil paastaa".

**) Herm. Trier: Af Opdragelsens Historie, S. 262.

legemlige Straffe skal stærkt indskrænkes, og der skal saa meget som muligt appelleres til Børnenes Æresfølelse. Selv Carlyle — der forøvrigt er mere berømt som Filosof end som Pædagog —, om hvis Hidsighed og Pryglelyst der fortælles, at den skal have været saa stor, at Mødrene jog ham ud af den By, i hvilken han var Lærer*), skal ved Pestalozzis Indflydelse være blevet saa from, at han kun meget sjældent greb til legemlige Straffe, og da kun paa en lidet haardhændet Maade. Ja, helt op til den moderne Tid rækker Pestalozzi, og hans Teorier udvides i den Grad, at Guyau endog helt forkaster Nytten af Formaninger og Straffeprædikener og lægger hele Vægten paa Overtalelse og Suggestion.**) —

Den store Skolekommission fra 1809 er paavirket ikke alene af Pestalozzi, men nok saa meget af Comenius — førstnævntes Indflydelse spores særlig i den Forpligtelse, der blev paalagt de lokale Skolekommissioner at indberette til Direktionen de Lærere, som udmærkede sig ved at vedligeholde Orden og Opmærksomhed i deres Klasse uden Legemsstraffes Hjælp, — og sidstnævntes i Lærernes Instruks, der vel tillader, men i høj Grad indskrænker Benyttelsen af Legemsstraffe.

Kommissionen havde her vist en særlig Forudseenhed, i saa høj Grad, at den offentlige Mening reagerede usædvanlig kraftigt.

Det var særlig Pressen, der tog til Orde mod denne „blødsødne Humanitet" og i stærke Ord protesterede.

Typisk i denne Henseende er en Række Artikler i „Politivennen" for Aaret 1821, der vakte en saadan Opmærksomhed, at de endog blev Genstand for Forespørgsel fra allerhøjeste Sted.

---

*) J. Kure: Thomas Carlyle og hans Hustru, S. 62.

**) A. Bjarnason: Jean-Marie Guyau, S. 120.

Det hedder i en af disse (Bladets Nr. 306), at Lærernes Autoritet fuldstændig vil forsvinde, naar de skal undvære disse gamle Straffemidler som Kat og lign., da „mange af Nutidens brave og hæderlige Mænd har erfaret denne Behandlingsmaade og paastaar, at den har skabt deres fysiske, intellektuelle eller moralske Dannelse," som uden korporlig Revselse ikke vilde være særlig udviklet. „Hvorfor skal Læreren i Almueskolen have mindre Straffemyndighed end Læreren i den lærde Skole, hvis Disciple dog udgaa fra bedre Hjem, medens her de lavere Klasser sørger saa lidt for Børnenes Moralitet?" Det er ogsaa forkasteligt, at Læreren — som Instruksen byder — først skal indhente Skolekommissionens Tilladelse, før han tør give en uartig Dreng Ris. Paa den Maade kommer Straffen for sent og virker ikke kraftig nok, samtidig med at Lærernes faa Fritimer spildes, og hans Iver for Undervisningen kølnes. Er der nu Tale om Disciple paa 13—14—15 Aar, — som der ofte var i Aftenskolerne —, maa det sikkert ogsaa være ubehageligt for Læreren at eksekvere Straffen med Ris, som — da den sammenbundne Ende ikke maa benyttes — uden Tvivl skal bruges til den Del af Legemet, „for hvis Blottelse enhver vistnok maa have Aversion." Gode Følger af en saadan Straf kan neppe ventes hos et Barn, der kort efter ved Bortgangen fra Skolen tillader sig de største Uordener som ved f. Eks. at kaste Kammeraterne Gadesnavs i Ansigtet, bruger de usømmeligste Udtryk eller synger de mest uanstændige Viser.

I Stedet for straks at bruge en alvorlig, legemlig Straf over for et Barn, der forser sig — hedder det videre — kan Læreren da skrive en Anmærkning i Protokollen.

Hvad Nytte skal dette dog gøre? Enten læser Forældrene det slet ikke, eller ogsaa bekymrer de sig ikke om deres Børns Fremgang, men begunstiger vel endog deres

Forsømmelighed. Overhovedet er saadanne Folks Børn ingenlunde hjemme vante „til en saa delicat Omgang" som den, der nu vises i Skolen. De driver omkring paa Gaderne, indtil de ved Tvang ledsages i Skolen, og i Stedet for nu straks at faa en følelig Revselse, skal Sagen først meldes til Skolekommissionen. Dette leder let til, at Læreren ser igennem Fingre med Uordener, som det ikke staar i hans Magt at hæve.

Artiklen slutter med at anbefale, at der gives Læreren Ret til — naar det har vist sig, at Formaninger intet frugter — straks uden at indhente videre Tilladelse at revse Barnet med „Haandtager" eller Rotting. —

Skønt denne Artikel er præget af en hel Del Barbari, giver den dog — som omtalt — Anledning til, at Kongen retter en Forespørgsel til Skoledirektionen om, hvorfor man har indskrænket Lærernes Straffemyndighed. Herpaa indløber et ganske kort Svar: man har troet at handle paa bedste Maade for at undgaa de tidligere, hyppige Mishandlinger, som hverken Børnene eller Lærerne kunde være tjente med.

Hermed lader Kongen sig dog ikke nøje, men spørger atter, om der ikke er Mulighed for en ensartet Behandling i Borgerskolen saavel i som udenfor København. Svaret er dog atter denne Gang benægtende. —

Iøvrigt faar man ved Læsning af Datidens Aviser et just ikke særligt flatterende Billede af Skoleungdommen i hine Dage.

Foruden „Politivennen"s her omtalte Artikel giver mange andre Indsendere deres Harme Luft over Børnenes uartige Opførsel paa Hjemvejen fra Skolen.

Det hedder saaledes et andet Sted:

„Naar Børnene kommer fra Skole, flyver de lig en Flok vilde Fugle paa hinanden i Gaderne for der at tumles

og bakses saaledes, at ikke alene deres Bøger — af hvilke de sædvanligvis have en større Mængde under Armen end Kundskaber i Hovedet — falder i Rendestenen og bedærves, men endogsaa i snavset Vejr at overstænke de Forbigaaende og er færdig at spærre Vejen for disse. D'hrr. Lærere skulde engang imellem ulejlige sig bag efter deres Børn for at kunne have et vaagent Øje med dem og derefter tildele dem en alvorlig Revselse."

Disse Klager har sikkert ikke været uberettigede og har vedvaret til temmelig langt ned i Tiden. Først da der blev truffet Aftale med Politiet om at postere en Betjent uden for hver Skole særlig ved Børnenes Hjemgang om Aftenen, forsvandt dette uheldige Forhold. —

Forøvrigt gjorde Fordringerne om forøget Strafferet for Lærerne intet Indtryk paa Myndighederne. Blev en Lærer anklaget for Misbrug af denne, blev han straks opkaldt for Direktionen og fik en alvorlig Røffel. Var det grovere Mishandlinger, fik han øjeblikkelig Afsked. — En Lærer ved en Aftenskole blev saaledes meldt for at have pryglet et Barn med en Tamp, og da det viste sig, at han var optraadt paa en „mod Skoleloven ganske stridende Maade", blev han afskediget „som uværdig og uskikket til at betros Unges Undervisning." —

Heller ikke den nye Skoleanordning af 1844 anbefaler Brugen af strengere legemlige Straffe, men afskaffer dog Indberetningen til Skolekommissionen — en unødvendig Omvej, naar man endelig vil benytte Legemsstraf. Læreren maa nu benytte en tynd Tamp uden Knuder eller en Rotting, men ikke Ris, medens „Ørefigen, Slag med Haanden, Kniben eller Skældsord er aldeles forbuden." Men Hovedvægten for Disciplinens Opretholdelse lægges dog paa Lærerens sømmelige Opførsel og sædelige Liv, saa at han derved samt ved en lærerig Omgang og nyttig Vejledning

kan forskaffe sig den Agtelse, der er nødvendig for Skoletugten, og hvorved Undervisningen ene kan faa den sande Kraft. Ved ublid Behandling vil han blot skræmme Børnene, medens hans Opgave bør være „at forene Kærlighed med Alvor", saa de med Tillid kan slutte sig til ham. —

I det nye Skolereglement af 29—5—1876 afskaffes Tampen*) ganske. Der indføres følgende Strafferegelement:

„Ved Siden af Formaninger, Irettesættelser og øvrige Straffemidler af rent psychisk Beskaffenhed kan kun idømmes Eftersidden og Rottingslag: Eftersidden, som især anvendes ved Dovenskab og Skulkeri, kun i een Time ad Gangen — ved særdeles skærpende Omstændigheder dog i flere Timer, og Rottingslag, der kun maa tildeles bag paa Legemet og ikke mere end 5 Slag. Alle disse Straffe indføres i en særskilt Straffebog."

Disse Bestemmelser, der underkastes en mindre betydelig Revision i Instruks af Juli 1887, har imidlertid den Fejl, at de vel bestemmer Omfanget for den legemlige Revselse, men ingen Begrænsning for dens Anvendelse, og da der efterhaanden oparbejdedes en Stemning mod Prygl i Skolen, var det nødvendigt, at Lærernes Revselsesret nøjere præciseredes.

I og for sig er der jo intet i Vejen for, at der maatte kunne indrettes en Skole uden Prygl; men det, der her skræmmer, er vel nok den vanskelige Overgangsperiode. Thi det er jo ganske klart, at saa længe de fleste Hjem anvender Legemsstraf i større eller mindre Omfang, vilde Skolen, naar den gav Afkald paa denne Ret, miste ikke

*) Som en Mærkværdighed kan her anføres, at man i det frie England endnu ikke har faaet dette ucivilicerede Straffeinstrument afskaffet. Selv i de saakaldte „public schools", som kun besøges af de mest velhavende, straffes Forsyndelser mod Skolens Love med Tamp — flogging (egtl. Hudstrygning).

saa lidt af sin Autoritet. Kunde man imidlertid faa opdraget en Slægt uden en saadan Straffemaade, er der jo stor Sandsynlighed for, at den kommende Generation ogsaa i Hjemmet vilde afskaffe Pryglene.

Indtil dette sker, og indtil et intimt og hjerteligt Samarbejde finder Sted mellem Hjem og Skole, vil det sikkert være et voveligt Skridt for de ansvarlige Myndigheder helt at give Slip paa Skolens Ret til korporlig Revselse. Men denne kan indskrænkes til det mindst mulige, og der kan sættes de nøjeste Grænser for dens Udøvelse.

Dette er sket i den nu gældende Instruks af 1—9—1909, hvor det hedder, at legemlig Straf kan anvendes i alle de Tilfælde, som man under eet vil kunne kalde for ondsindet, bølleagtig Adfærd: f. Eks. ved Vold, Dyrplageri, Opsætsighed, grov Uredelighed etc.

Rottingen afskaffes til Gunst for et tyndt Spanskrør, og det „maa være Læreren særdeles magtpaaliggende at anvende det saa sjældent som muligt og kun, naar han ikke har noget Haab om ved andre Midler at kunne formaa det paagældende Barn til at ophøre med sin strafbare Adfærd."

I en Følgeskrivelse til denne Instruks, som Direktionen udsender et Par Maaneder senere, hedder det, at man i andre Lande har paabudt, at legemlig Afstraffelse skal foregaa i Inspektørens eller en (ældre) Kollegas Nærværelse, for at man derved mulig kunde undgaa de beklagelige Stridigheder, der i denne Anledning ofte opstaar mellem Lærere og Forældre, og da en mulig Overilelse fra den straffendes Side derved maaske kunde undgaas.

Herfra har Direktionen imidlertid taget bestemt Afstand, da det ikke alene vilde blive ubehageligt for en tilkaldt Lærer at overvære en saadan Afstraffelse, hvis Forhistorie og Berettigelse han ikke som det paagældende Barns Kam-

merater har været Vidne til, men ogsaa vilde svække Lærerens Autoritet. Tilmed vilde der jo herved ikke opnaas nogen virkelig Garanti mod en Lærers mulige Overilelse, da man ikke godt kunde give den tilkaldte Lærer en Ret eller Pligt til at gribe ind i Afstraffelsen efter eget Skøn, og som Vidne vilde hans Betydning ogsaa stærkt forringes, da næppe nogen Værge vilde anerkende ham som absolut upartisk. —

Ved en fornuftig Anvendelse af denne Instruks er der ingen Tvivl om, at den offentlige Skoles Disciplin vil vinde i Styrke og Fasthed, saaledes at man engang vil kunne skride til en fuldstændig Nedlæggelse af Pryglestraffen. —

For særlig genstridige Børn var der oprettet en Skole for forsømte Børn (se Side 28), som i Aaret 1861 fik Navn af Ekstraskole. I det nye Reglement af 29—5—1876 bestemtes det at oprette en Ekstraskole med Internat for saadanne Børn, som unddrages Forældres eller Værgers Myndighed, fordi Børnene selv gør sig skyldige i Skulkeri eller udviser slet Opførsel. Skulde det være nødvendigt for bestandigt at unddrage et Barn Forældrenes Myndighed, kunde det ogsaa for en Tid anbringes her, men skulde ellers snarest anbringes paa Landet.

Dette nye Internat blev opført under smukke Omgivelser midt inde i en stor Have paa Vesterfælledvej og blev taget i Brug i Oktober 1878. Ved Loven af 14—4—1905 om Behandling af forbryderske og forsømte Børn bestemmes det, at Børn kan anbringes her i et Tidsrum af indtil 6 Maaneder, naar de har gjort sig skyldig „i oftere gentagen Skulken, i fortsat betydelig Dovenskab, som er Barnet tilregnelig, eller i meget slet Opførsel."

Særdeles glædeligt er det at pege hen paa, at Internatet, der kun har Plads til 25—30 Børn, aldrig har været overfyldt, men saa godt som altid haft god Plads — skønt

den københavnske Kommuneskole rummer op mod 60,000 Børn.

Hertil har det vel ogsaa for en Del bidraget, at man paa anden Maade har haft Opmærksomheden henvendt paa at komme vanrøgtede Børn til Hjælp.

Dette er særlig sket ved Oprettelsen af den saakaldte Dagarbejdsskole.

Meningen med denne er at værne svage Karakterer blandt Børnene mod Byens Fristelser og Farer, specielt saadanne Børn, som allerede har skejet ud, om end i ringere Grad, og som Forældrene ikke evner at værne, skønt de i og for sig maa betragtes som ansvarsbevidste og ordentlige Mennesker, saa at det ikke maa anses for tilraadeligt ganske at bryde Forbindelsen mellem Hjem og Børn — hvilket jo iøvrigt heller ikke sker paa Internatet*).

Skolen blev taget i Brug den 1. April 1909 i en Kommunen tilhørende Ejendom paa Hjørnet af Prinsessegade og Sofiegade. Den er beregnet paa at optage ca. 50 Børn med Undervisning fra 7 Morgen til 6 Aften — selvfølgelig med mellemliggende Spise- og Legetider. Søndage og andre Fridage tilbringes i Hjemmet, og i Sommerferien sørges der for at faa alle Børnene anbragt paa Landet.

Denne Form for at indordne Børn under regelmæssig Skoletugt har vist sig yderst tilfredsstillende**), saa at næsten alle Børnene med stor Iver deltager i Undervisningen. En af Hovedgrundene hertil er sikkert den rigtige Forstaaelse af, at Hjernen i et mæt Legeme ikke finder paa saa mange Unoder som i et sultent, hvorfor man har lagt stor Vægt paa at give Børnene en god og rigelig Kost.

Vagabondering og permanent Skulkeri er jo ofte Følger

*) Se Skoledirektørens Cirkulære af 1—11—1909.

**) Der er allerede planlagt Oprettelsen af flere saadanne Skoler.

af Underernæring, og det er derfor saare fortjenstfuldt — baade for Børnenes og Skolens Trivsels Skyld —, at man i Normalskolen har indført Børnebespisning. Mange Børn faar herved deres eneste varme Spise hele Ugen igennem, og at denne kun udleveres hver anden Skoledag i Aarets tre første Maaneder, er en foreløbig Ulempe, som sikkert vil blive fjernet, saa snart Kommunens økonomiske Stilling tillader det.

C. Undervisningsmetoder og Undervisningsfag.

Da de første offentlige Skoler blev grundlagt paa Gejstlighedens Foranstaltning i det attende Aarhundredes København, var det kun naturligt, at Religionsundervisningen spillede den alt overvejende Rolle af samtlige Skolefag.

Og denne Undervisning dreves da væsentligt som en aandløs Udenadslære af Lærebog og Katekismus, og det Barn, der her ikke kunde følge med, betragtedes som „ugudeligt". Havde det ikke forbedret sig til Konfirmationen, blev det indsat i Børnehuset — senere vel ogsaa i Forbedringshuset — for her under den stærkeste Tvang at faa indpisket Hovedgrundsætningerne i Kristi milde Lære. Kun hvor der var Tale om virkelig Aandssløvhed, halvvejs Idioti, kunde det efter særlig Ansøgning tillades Præsterne at konfirmere vedkommende — selv om han ikke kunde de 10 Bud udenad.

Religionskundskaben var ogsaa Grundlaget for hele den øvrige Undervisning. Det var derfor kun de flinkeste Børn, der fik lært at regne og skrive; vilde de ikke lære Luthers Katekismus, blev de ikke betragtet som værdige til at indvies i de andre Fags Mysterier. Ikke en Gang Pigerne fik i saa Tilfælde Lov til at lære Haandarbejde.

Der blev da ogsaa gjort umaadelig meget for at faa Religionen indpodet hos Børnene.

Medens den ældste offentlige Skole i København — Bremerholms — i sin ganske kortfattede Instruks af 1628 bestemmer, at Skolemesteren blot skulde lære Børnene „att lese och i nogen maade att schriffue saa och begyndelsen paa regnekonsten", — uden paa et eneste Punkt at berøre Religionsundervisningen —, saa faar vi et helt andet Billede, saasnart vi naar ind i det attende Aarhundrede — Pietismens Tidsalder.

I Fundatsen for Frue fattige Skole hedder det saaledes, at Lærerne „skulde holde Drengebørnene til Gudsfrygt, og hvad de i deres Catechismo eller bibliske Bøger og Evangelier lader dem læse, skal de grundig give dem Forstaaelsen af, og med slig Andagt undervise dem, at det kan gaa dem til Hjertet, hvad de lærer." Denne Gudsfrygt skulde da videre udvikles af Præsten under Konfirmationsforberedelsen, hvor han særlig „af forbarmende Kjærlighed" skulde foreholde Børnene deres Sjæls „elendige Tilstand" (Forordn. af 13—1—1736).

At en saadan Undervisning ofte vilde have den modsatte Virkning af den tilsigtede — hvorfor skal et uskyldigt Barn altid have en elendig Sjæl? — indsaa da ogsaa Skolekommissionen af 1809, som fik hele dette Forhold forandret ved Reglementet af 1814.

Barnet skal nu ikke have mere at vide om sin Sjæl, end hvad der behøves for at „tænke over og iagttage sig selv til tydeligt Begreb om sit Menneskeværd og for at understøtte den religiøse Undervisning."

Hovedvægten lægges, som ganske naturligt er, paa Modersmaalet. I den nederste Klasse i den af tre Klasser bestaaende Skole skal Barnet lære at læse og stave Flerstavelsesord „af Hovedet og Bogen", medens Læsningen i den følgende Klasse bringes til „mekanisk Rigtighed", saaledes at alle enkelte Stavelser udtales paa en tydelig

og rigtig Maade. I den øverste Klasse — hvor kun de anbragtes, „med hvilke man kan gaa videre", — skulde en fuldkomnere Læsning iagttages — særlig for Vers' Vedkommende —, og der skulde navnlig ses hen til et rigtigt Tonefald og Udtryk.

Ved Skoleanordningen af 1844 synes Forholdet atter at være en Del forrykket.

Med Hensyn til Læsningen hedder det nu blot, at denne skal være tydelig og saaledes, at det kan skønnes, at Børnene forstaar Meningen. Endvidere „bør de ældre Børn flittig vejledes til selv at føre i Pennen, hvad de har lært i Skoletimerne, og ved denne Lejlighed tillige meddeles de vigtigste Regler af den danske Sproglære".

Religionen gøres derimod til Genstand for en længere Omtale. Først skal Læreren beflitte sig paa et værdigt Foredrag; han bør ikke indprente Religionens Sandheder ved Udenadslæsning, men gøre dem tydelige for Forstanden; dernæst skal han ogsaa gaa i Kirke med de større Børn og den følgende Dag kortelig gennemgaa Prædikenen med dem.

Dette sidste var direkte taget fra Fattigskolernes Instruks og var næppe heldigt. En tvungen Kirkegang kan kun tilsyneladende fremme Moralen. Eksemplerne fra Christian VI.s Tid skulde egentlig heller ikke synes at virke opmuntrende i den Retning. Det viste sig derfor ogsaa ret hurtigt, at denne Bestemmelse ikke lod sig gennemføre i Praksis, særlig da Elevantallet snart blev saa stort, at Datidens Kirker næppe kunde rumme dem.

Den nye Læseplan — af 1907 — ser ganske anderledes fornuftigt paa Sagen. I de tre første Klasser*) er Undervisningen mundtlig og saavidt muligt knyttet til Billeder,

*) De oprindelige tre Klasser blev først delt i fem, senere i syv (otte) Klasser.

medens der i de øvrige Klasser skal anvendes Læsebøger — dog ikke paa anden Maade end at Hovedvægten ogsaa her skal lægges paa det mundtlige Foredrag.

Langt mere indgaaende beskæftiger man sig derimod med Modersmaalet. Den tydelige og dannede Udtale spiller Hovedrollen, der søges saa vidt muligt at udrydde den grimme Københavner-Jargon (Fuglen majeje dæglig sine Unger) og at opnaa den fulde Forstaaelse af det læste. Der gives udførlige Regler for Indøvelse af Stilskrivning og Sproglære, og Eleverne i de øverste Klasser gøres bekendt med udvalgte Arbejder af de mere berømte Klassikere. —

Men ogsaa med Hensyn til de øvrige Skolefag viser Anordningen af 1814 store Fremskridt. Der indføres Fædrelandshistorie og Tegning, Naturhistorie og Naturlære — til hvilket sidste Fag knyttes et saa moderne som Teknologi „for at lære de Unge ved Bekendtskab med de mangfoldige Arter af borgerlig Virksomhed at skatte den menneskelige Flids og Opfindsomheds Værd og Fordele, tidligen at vække Tænksomhed og Stræben efter Forbedringer hos dem og lette dem Valget af en med deres Lyst og Kræfter passende Næringsvej."

Det vigtigste af Geografien skal indskærpes, dog intet tørt Navneregister, men „en frugtbar Forstanden og Indbildningskraften sysselsættende Fremstilling af alt det, der gør enkelte Lande vigtige for Mennesket som Menneske og deres Frembringelser mærkværdige for den tilkommende Haandværksmand og Kunstner."

Geometri, Astronomi og praktisk Matematik skal ogsaa være Genstand for Undervisning. Af sidstnævnte Fag skal læres saadanne Sætninger, „ved hvis Anvendelse mangt et Arbejdes Misheld eller langsomme Gang og mangen anden Skade kan forebygges".

Af Samfundsvidenskab og Tysk skal læres Begyndelsesgrundene, men særligt skal der tages Hensyn til Forstandsøvelser, den moderne „Iagttagelseslære". Børnene skal lære at opsøge „Tingenes Kiendetegn og Egenskaber" og lære at kende deres Nytte og Brug saa vidt muligt ved Forevisning af Tingene selv. Dette udvides i de højere Klasser til at forlange Børnene vænnet til at adskille og sammenligne bekendte sanselige og oversanselige Ting og moralske Begreber, at udfinde Aarsag og Virkning, Hensigt og Middel og at gøre Forskel mellem Skin og Virkelighed. —

Alt dette vidnede i Virkeligheden om en ikke ringe pædagogisk Indsigt — desværre kun i Teorien, i Praksis lod det sig ikke gøre blot tilnærmelsesvis at faa det gennemført.

Pengemanglen forbød det simpelt hen. Der blev kun Raad til nogle faa Dagskoleklasser og for at faa saa mange Elever som muligt i hver Klasse uden derved at forcere Lærerens Arbejde greb man til et tveægget Sværd: Indførelsen af den indbyrdes Undervisning i de lavere Klasser, hvorved disses Elevantal kunde bringes op til 100.

Det er denne Undervisningsmetode, der har foranlediget Mundheldet: „At læse op ad Vægge og ned ad Stolper".

Fremgangsmaaden skildres ganske morsomt af Lærer Knud Ottosen*):

„Først fremtager Læreren de Tabeller, der skal benyttes**) og giver dem til „Hjælperen". Denne hænger dem med et Par Alens Afstand op paa en Liste, der er anbragt paa Væggen et Kvarter under Loftet. Læreren træder hen

*) Se „Vor Ungdom" 1893.

**) Et Sæt Tabeller bestod af 80 Læsetabeller, 100 Skrivetabeller, 120 Regnetabeller og 15 Geografitabeller à 4 Sk. Stk., saa de var jo ikke saa helt billige at anskaffe.

til Katedret med Hjælperen paa venstre Side, giver et lille Stød i en Fløjte og straks staar hvert Barn under sit Nummerskilt — der er anbragt paa den samme Liste — med Ryggen til Væggen. Nu raabes Numrene op, og ethvert af de tilstedeværende Børn svarer: „Her!", naar dets Nummer nævnes, medens for de fraværende en eller anden svarer: „Syg!" eller „Borte!" Naar Udeblivelserne saa er noteret i en Konceptbog, opraaber Læreren efter denne Bog først en „Bihjælper", som straks gaar hen til Katedret og stiller sig foran det med den venstre Side til det. Derefter opraabes de 2—3 Børn, han skal læse med, — saa nok en Bihjælper og hans Elever og saa fremdeles, til hvert Nummer er raabt op. De sidst opraabte udgør Bogklassen. De stiller sig stadig bag hinanden og danner derved en lang Række med den første Bihjælper i Spidsen. Paa et lille Stød i Fløjten sætter nu hele Rækken sig i Bevægelse og gaar Skolen rundt, indtil første Bihjælper naar den laveste af de fremhængte Tabeller. Her standser han med sine Elever, ligesom den næste ved den anden, den følgende ved den tredie o. s. fr., Bogklassen opstiller sig ved Bordene. Børnene staar endnu med Ryggen til Tabellerne, men paa et nyt Stød i Fløjten gør de omkring, og paa nok et begynder de at læse. Idet Rækken har passeret forbi Katedret, har Hjælperen overrakt hver Bihjælper en Pegepind samt et Skilt med et „B" paa til at hænge paa sig som et Tegn paa sin Værdighed. Hjælperen har faaet et „H". Nu er Maskineriet i Gang, og Læreren gaar omkring, understøttet af Hjælperen for at prøve, opflytte og nedflytte, stadig noterende enhver Omflytning i Konceptbogen. Ved Timens Slutning hæves Undervisningen paa samme Maade ved Signaler. Rækken gaar paa ny rundt, Bihjælperne afleverer i Forbigaaende Skilte og Stokke

ved Katedret, og alle gaar i samme Orden ud i Gaarden, hvortil Døren aabnes af Hjælperen." —

Princippet for den indbyrdes Undervisningsmetode kom fra Udlandet.

Den opstod i engelsk Indien, hvor den anvendtes af de derværende Missionsskoler. Den engelske Gejstlige Andrew Bell, der i Slutningen af det 18. Aarhundrede havde lært Metoden i Madras, indførte den i England, hvor forøvrigt allerede Kvækeren Joseph Lancaster — uafhængig af Bell — havde begyndt en lignende i et af Londons usleste Kvarterer.

Efter disse to kaldes Metoden ogsaa den Bell-Lancasterske. Den vandt hurtig Udbredelse i England og kom derfra til Frankrig, hvor den fandt en særlig gunstig Jordbund. Og det var jo ogsaa naturligt, at man i Folkeslag, hvor Oplysningen stod langt tilbage — i Frankrig kunde saaledes i Aaret 1827 af 283,000 udskrevet Mandskab ca. 60 pCt. hverken læse eller skrive — kunde opnaa forholdsvis gode Resultater ved en saadan Masseindpodning af en tilsyneladende stor Kundskabsfylde; men under vore nogenlunde kultiverede Skoleforhold*) passede den kun daarligt. —

Den danske Legation i Paris havde imidlertid gjort Frederik VI. bekendt med denne Undervisning, og han interesserede sig stærkt for den, rimeligvis som Følge af de smaa Omkostninger, der ved det ringe Antal af Lærere var forbundet med den.

Under 14. Marts 1819 udkom der saa en Skrivelse, hvori Kongen tilkendegav, at han havde ladet anstille For-

*) „Paa intet Sted i Europa — det har jeg med glad Følelse læst i udenlandske Efterretninger og ved desuden med Vished — staar Skolevæsenet paa en bedre Fod end i Danmark", siger Pastor B. Pontoppidan i „Københavns Skilderie", 1823 Nr. 41.

søg med den indbyrdes Undervisning, og at der skulde oprettes en Normalklasse, baseret paa denne Metode med cand. theol. Schov som Lærer og med Major Abrahamson som Tilsynshavende.

Abrahamson var den ledende Aand. Han havde sat sig ind i Metoden under et Ophold i Frankrig og udfoldede nu her — sammen med Amtsprovst P. H. Mønster*) — en utrættelig Virksomhed. Følgen af denne ses af en Række kgl. Forordninger, blandt hvilke den vigtigste var den, der (i 1822) tillod Undervisningens Indførelse overalt i Skolerne.

Allerede det næste Aar var den indført i 244 Klasser og i 1830 i ikke mindre end 2637 hele Landet over.

Grunden hertil var næppe dens fortræffelige Egenskaber, men snarere den Omstændighed, at man mente derved hurtigere at stige i Kongens Gunst og faa Adgang til Befordring.

Denne næsten utrolige Fremgang — der var saa paafaldende, at man endog lagde Mærke til den i Udlandet, hvor der i 1827 udkom et Værk om Frankrigs produktive Kræfter af Socialøkonomen Dupin, hvori bl. a. hedder: „I Danmark har den indbyrdes Undervisning gjort forbausende Fremskridt, uden at Folkets Lovlydighed er blevet mindre, fordi det er blevet oplyst (1. D. S. 89)“ — var dog ikke gaaet for sig uden stadige, men en Tid lang meget spagfærdige Angreb, særlig fra Gejstlighedens Side, der angreb Metoden, fordi den lagde saa lidt Vind paa Religionsundervisningen.

Først Prof. H. N. Clausen vovede at trodse Kongens Vilje og rettede et sønderknusende Angreb paa Metoden, hvori han bl. a. oplyste, at Grunden til Major Abraham-

*) Abrahamson og Mønster udgav i Fællesskab et stort tre Binds Værk: „Om den indbyrdes Undervisnings Værd og Væsen“.

sons store Interesse for den maaske kunde bunde i, at han var Eneleverandør af Tabellerne, der skaffede ham en kolossal Indtægt, idet han kun gav $1^1/_2$ Sk. for hver Tabel, han solgte for 4 Sk. Samtidig leverede han ofte mange flere Tabeller, end der var bestilt, med den Motivering, at det jo var rart at have dem i Baghaanden.

Efter dette Angreb trak Abrahamson sig straks tilbage. En Anklage mod ham for Besvigelser døde hen, og Interessen for den indbyrdes Undervisning led samme Skæbne.

Ganske vist forsøgte man en Revision af den. En af Abrahamsons begejstrede Tilhængere, en Student Wille, der tidligere havde rejst rundt og inspiceret Seminarierne med Hensyn til Brugen af den indbyrdes Undervisning, fik nu det Hverv at omarbejde Metoden.

Det lykkedes ham ogsaa at simplificere den ved bl. a. at gøre Tabellerne lettere; men ved Frederik VI.s*) Død sygnede den hen og forsvandt ganske i Slutningen af Fyrrerne. Hertil bidrog vel ogsaa for en Del, at der ved Opførelsen af nye Skolebygninger blev bedre Plads til Børnene. —

Som et Slags Overgangsstadium maa den af Viceinspektøren ved Suhmsgades Skole, cand. theol. A. I. Schouboe, indførte Undervisningsmetode betragtes.

Det Maal — siger Hr. Schouboe i den af ham efterladte Beretning —, der stilles for en Lærer i Elementær-

*) Som Bevis paa, hvor ivrig Kongen var for Bibeholdelsen af den indbyrdes Undervisnig, kan anføres et Svar, han gav en norsk Gejstlig paa dennes Spørgsmaal om, hvorfor Lærerne ikke maatte anvende den Læremetode, enhver bedst syntes om: „Læreren maa ikke raade sig selv; Bonden skal lære at læse, skrive og regne, kende Pligterne mod Gud, sig selv og andre og ikke mere; thi ellers faar han Nykker i Hovedet!"

undervisningen er, at han afskaffer al indbyrdes Undervisning og stadig stræber efter at blive, hvad han bør være: ene Lærer i Klassen. Jo mere han nærmer sig dette Maal, jo større bliver Oversigten, Ordenen, Livligheden og Fremgangen i Klassen, og jo lettere og interessantere bliver hans Arbejde.

„Læsningen" — hedder det videre — „maa have den største Tid, dels fordi den uafviselig er den vigtigste Disciplin, dels fordi den i Følge sin Natur kræver den længste Tid."

Metoden gik da i Korthed ud paa at indføre Bihjælpere i den laveste Klasse, saaledes at hver Elev havde sin, der skulde indprente ham Bogstaverne. Mellem Elever og Bihjælpere skulde Læreren stadig gaa rundt og vaage over, at der blev bestilt noget, og i givet Tilfælde uddele Ros eller Straf.

I den næste Klasse — Staveklassen — faldt Bihjælperen bort. Her var der en Forstaver — i Reglen en af de daarligste Stavere —, som stavede alene, medens de øvrige Børn fulgte med i deres Bog med deres Griffel. Saasnart de naaede et Tostavelsesord, faldt de alle sammen ind og stavede dette Ord i Kor, hvorefter Forstaveren fortsatte.

Den følgende Klasse — Læseklassens — Elever skulde ved Genfortælling og paa lignende Maade godtgøre, at de havde forstaaet det læste. —

I 1853 dør Schouboe, og hans Metode overlever ham ikke længe. Det har sikkert været et alt for kompliceret Apparat til, at man kunde vente sig noget stort af det i Længden, og man gik snart efter over til at ansætte een bestemt Lærer i Hovedfagene i hver Klasse. Han rykkede da op med Klassen, til Børnene blev udskrevet, og her har vi altsaa Begyndelsen til det nuværende Klasse-

lærersystem, der i det store og hele maa siges at virke særdeles tilfredsstillende.

Med Hensyn til Undervisningsmetoden har de fleste Lærere indført Klasseundervisningen. Herved opnaar man at være i stadig Rapport med sine Elever, der aldrig ved sig sikre for et Spørgsmaal, og derved tvinges til med uafbrudt Opmærksomhed at følge Undervisningen. Den har den Fordel, at den kan benyttes i saa godt som alle Fag, selv i Regneøvelser paa den store Tavle har den vist udmærkede Resultater. Til Gengæld stiller den ganske vist en hel Del større Krav til Lærerens Arbejdsiver, men for den interesserede Lærer er dette jo kun et Plus.

Ved Undervisningen i fremmede Sprog byder den vistnok de største Fordele; Elevernes Talefærdighed fremmes i højeste Grad, medens den gamle Metode næsten udelukkende lagde Vægten paa Læsefærdigheden. —

Havde Frederik VI. været mindre heldig i sin Interesse for den indbyrdes Undervisning, havde hans Optræden til Gunst for Gymnastikkens Indførelse kun gode Resultater at fremvise.

Skoledirektionen viste til at begynde med ikke særlig Interesse for dette Fag — væsentligt af pekuniære Grunde —, og Kongen maatte et Par Gange gribe personligt ind. Saa endelig blev det bestemt, at der ved visse Skoler skulde ansættes en Gymnastiklærer for at lede Undervisningen, der nærmest kom til at bestaa af Smidighedsøvelser, da de indskrænkede Forhold ikke tillod stort andet.

Da der imidlertid kun blev stillet 40 Rdlr. til Raadighed for en saadan Lærer, og han for denne Sum tilmed selv skulde anskaffe de fornødne Redskaber — som Madrasser o. lign. —, er det forklarligt, at der ikke var stor Rift om disse Pladser. Først da der blev bygget et særligt Gymnastikhus ved Vestervold — i Philosoph-

gangen — blev Lønningerne reguleret, og dette Fag kom til Hæder og Værdighed.

I et Par og tyve Aar eksisterede dette Hus, indtil Suhmsgades Skole fik sit eget i 1852; da blev det nedrevet, og ved de fremtidige Skolebygninger blev der altid sørget for, at de fik deres eget Gymnastiklokale*).

D. Sideskoler.

a. Mellem- og Realskolen.

Medens man hidtil var gaaet ud fra det Princip, at den fri Undervisning, Kommunen ydede Børnene, ikke skulde strække sig ud over Tildelelsen af de for det almindelige, praktiske Liv nødvendige Kundskaber, kom efterhaanden den Anskuelse frem, at Fattigdom ikke skulde være Hindring for Erhvervelsen af højere Skoleuddannelse.

Dette resulterede i Nedsættelsen af en Kommission, der traadte sammen i Oktober 1900. Efter to Aars Forløb blev den færdig med sit Arbejde, der indsendtes til Kommunalbestyrelsen, hvorfra det endeligt efter fleraarige Udvalg saa Dagens Lys i 1908, saaledes at man fra det nye Skoleaars Begyndelse — 1. April s. A. — kunde gaa i Gang med en af Bestemmelserne i den ny Undervisningsplan: Oprettelsen af en fireaarig Mellemskole, hvor Undervisning, Bøger etc. ydes uden Vederlag. Den afslutter med den saakaldte Mellemskoleeksamen, som Eleven normalt vil kunne tage i 15—16 Aars Alderen.

Selve denne Eksamen giver ganske vist ikke Adgang til nogen Embedsstilling under Stat eller Kommune, men Meningen med dens Oprettelse var ogsaa snarere, at der

*) Under 4—12—1900 udsendte Kultusministeriet en Vejledning ang. Gymnastikundervisningen, hvor der er givet fyldige Oplysninger om den mest praktiske Maade, denne drives paa.

derigennem kunde blive tilført et større Antal af Eleverne en vis Grad af Aandsdannelse, et udmærket Grundlag for en Udvikling af Folkets almindelige, kulturelle Niveau. For de flinkere, der ønskede en yderliggaaende Uddannelse, blev det derefter senere bestemt, at de enten kunde tage Realeksamen Aaret efter vel bestaaet Mellemskoleeksamen og derved opnaa Adgang til Ansættelse under de 4 Civiletater saa vel som under forskellige Afdelinger af Kommunen, — eller ogsaa gaa over i 1. Gymnasieklasse i en Privatskole, hvor Endemaalet da skulde være Studentereksamen.

I begge Tilfælde er Undervisningen gratis*), idet Kommunen ved Tilskud til Privatskolen holder disse skadesløse for den forøgede Udgift**); men denne Ordning kan sikkert kun betragtes som rent foreløbig, da man tidligere eller senere maa gaa til Oprettelsen af kommunale Gymnasier.

Den første selvstændige Bygning for Mellem- og Realskolen blev indviet i Aaret 1912 og giver nu Plads til 3 Real- og 12 Mellemskoleklasser***). Den har den Ejendommelighed, at den ikke ligger paa Stadens Grund (Frederiksberg). Aarsagen hertil er, at det ikke er en ny Bygning, der er opført, men en tidligere Privatskole („Det danske Selskabs"), som Kommunen tilfældigt erhvervede paa gode Vilkaar. —

Tilstrømningen til Mellemskolen var og er stadig stærk, altfor stor i Forhold til det ringe Antal Elever, der kan optages. Det første Aar indstillede sig ikke mindre end 1678 Elever, hvoraf kun optoges 315. Dette uhyre — men

*) Kun til Bøger betales 1 Kr. maanedl.

**) Iflg. Kommunalbestyrelsens Beslutning af 16—10—1911.

***) De øvrige Mellemskoleklasser er fordelte ved 17 Kommuneskoler: 8 Drenge- og 9 Pigesk.

selvfølgelig for en stor Del i Pladsmangel begrundede — Mandefald skræmmede de følgende Aar straks en hel Del; men nu er Antallet atter i nogen Stigning*), saa at det sikkert snart vil naa det første Aars Antal.

De Eksamener, der har været taget fra den kommunale Mellem- og Realskole, har gennemgaaende været ikke saa lidt finere end Privatskolens; men herved maa naturligves tages i Betragtning, at førstnævnte Skole bedre er i Stand til at sigte Materialet og sørge for, at kun de Elever kommer ind, om hvem man kan have en nogenlunde begrundet Mening om, at de vil kunne gaa Skolen igennem med et godt Resultat. —

Meningen med Mellemskolens Indrettelse var — som sagt — den, at Fattigdommen ikke skulde lægge et ellers velbegavet Barn Hindring i Vejen for at komme frem til højere Undervisning.

Her synes det dog, som om det glipper noget. Thi er et Barn først i Mellemskolen, maa det udelukkende ofre sig for denne og kan ikke, som det maaske før har gjort, ved Bygang eller lign. bidrage til Familiens Underhold. Mange Forældre kan imidlertid ikke undvære den Støtte, som herved opnaas, og er af den Aarsag forhindret fra at lade deres Børn besøge Mellemskolen. Dette er da ogsaa Grunden til, at Betalingsskolen, der kun har et ringe Børneantal sammenlignet med Friskolen, leverer det største Kontingent Mellemskolebørn. Den eneste Udvej for at afværge dette skulde synes at være, at man udsatte en eller anden Slags Legater for fattige, velbegavede Børn for derved at stille dem paa lige Fod med Børn fra mere velsituerede Hjem — selvfølgelig maatte Antallet af Mellemskoleklasser samtidig stærkt forøges.

*) 1913 indstillede 1377 sig, hvoraf 456 optoges.

Af disse og lignende Grunde har Mellemskolen haft en Del Vanskeligheder ved at vinde almindelig Anerkendelse. Til Trods for dens forholdsvis korte Levetid har der været talrige Forslag til dens Omdannelse, men intet af dem synes at være tilfredsstillende.

Det mest tiltalende gaar ud paa ganske simpelt at gøre Mellemskole til en almindelig Fortsættelse og Udvidelse af Folkeskolen*). Samtidig skulde Undervisningsfagene simplificeres, saaledes at der kun skulde læres eet fremmed Sprog, og Hukommelsesstoffet indskrænkes.

Men selv denne iøvrigt tiltalende Plan medfører den Fare, at Mellemskoleeksamen som Optagelsesprøve til Gymnasiet derved umuliggøres; man maatte derfor indrette en ny Mellemskoleprøve udelukkende med dette Formaal for Øje**), og det hele vilde derved blive alt for kompliceret. —

Det bedste vil derfor sikkert være nogenlunde at bibeholde den nuværende Ordning med den før omtalte letiere Adgang for alle kvalificerede Børn — uden at nedstemme Fordringerne i nogen Maade, som enkelte Pædagoger synes at frygte***). Tværtimod! De seneste Forslag fra officiel Side — Viceskoledirektør, Dr. Bang — gaar saaledes ud paa at gøre Realklassen to-aarig og samtidig Gymnasiet fire-aarigt. For ikke at faa Elevernes Skoletid forlænget skulde Mellemskolen da allerede begynde ved det 10. Aar i Stedet for det 11. For selve Mellemskoleeksamen vilde dette ikke betyde stort; derimod vilde Realeksamen faa ikke saa lidt mere Værdi, særlig hvis man samti-

*) Se Undervisningsinspektøren, Prof. Tuxen's Artikel i „Vor Ungdom" 1911 S. 169.

**) Jfr. Prof. J. L. Heibergs Skolebetragtninger i „Tilskueren" 1912 I S. 443.

***) Som f. Eks. Prof. A. B. Drachmann: „Skolereformen af 1903" „Tilskueren" 1912 II S. 12.

dig vilde skærpe Fordringerne til Danskprøven. At et ungt Menneske — som det undertiden sker nu — sendes ud i Livet efter fuldendt Realeksamen uden at kunne skrive sit Modersmaal korrekt, er usømmeligt. Minimumskarakteren i Dansk for overhovedet at bestaa burde ikke være under 5.

Haand i Haand hermed maatte man da naturligvis sørge for at faa saa gode Lærerkræfter som muligt til Mellem- og Realskolen. Bestemmelsen om, at Lærerne i denne Skole ogsaa skal undervise et vist Antal Timer i Normalskolen (eller Hjælpeskolen, som de ofte sættes til) er ufornøden og bidrager kun til at sprede Kræfterne. Den er jo forøvrigt ogsaa allerede ophævet for en enkelt Skoles Vedkommende (Skolen paa Forchhammersvej).

For det kommende kommunale Gymnasium vilde dette Forslags Realisation ubetinget være heldigt, idet man derved for en stor Del vilde tage Brodden af de hyppige Klager over de nuværende Studenters manglende Uddannelse.

b. Hjælpe- & Værneskolen.

Medens Meningen med Mellemskolens Oprettelse er at komme de bedre begavede til Hjælp med en udvidet Undervisning, har man ved Hjælpe- og Værneskolen udelukkende tænkt paa de daarligere begavede.

Hjælpeskolen. Det havde ofte vist sig, at der i Skolen sad et ret stort Antal Børn, der af en eller anden Grund ikke kunde følge med, og som derfor hurtigt blev dømt til at blive Oversiddere.

Grundene hertil var mange: dels længere Tids Sygdom, dels en foreløbig Standsning i Udviklingen og dels Erhvervsarbejde udenfor Skoletiden. Særlig det sidste Moment spillede en ret stor Rolle, hvorfor Friskolens Elever ogsaa mødte med forholdsvis flere Oversiddere end Betalings-

skolens. I 1904 — det Aar, der blev lagt til Grundlag for det af Borgerrepræsentationen nedsatte Udvalg angaaende en Omordning af Undervisningsplanen — var der saaledes $19,_6$ pCt. Oversiddere, størst i den øverste Klasse med $38,_9$ pCt., lavest i den mindste Klasse med $9,_3$ pCt.; Tallene var gennemsnitligt ca. 4 pCt. lavere i Betalingsskolen end i Friskolen.

Ved at undersøge de Børns Forhold, der blev udskrevet af Skolerne, viste det sig samtidig, at af Drengene havde 33—37 pCt. aldrig været Oversiddere, af Pigerne kun 28—33 pCt. Disse Tal var iøvrigt smaa nok til, at det ganske var paa sin Plads at søge Midler til at bringe dem endog ganske betydeligt i Vejret.

Der blev da fra Skoledirektionens Side foreslaaet en Deling af Skolen i 2 Rækker, A- og B-Rækken, mellem hvilke Børnene skulde fordeles efter Evner, saa snart det 3. Skoleaar var gennemgaaet. A-Rækken skulde da samle Hovedmassen af Børnene og undervise dem efter Skolens Hovedplan, medens B-Rækken skulde optage de svagest begavede og uheldigt stillede og lægge mindre Vægt paa Kundskabsfagene, mere paa praktiske Fag.*) —

Denne Plan tiltalte ikke Borgerrepræsentationen, der ved Oprettelsen af en B-Række mente, at der opstod Fare for, at baade Forældre og Børn vilde betragte denne som en ringere Sort Skole, hvori det var en Skam at komme. Skolens Enhed vilde blive sprængt, og der vilde opstaa et usundt Modsætningsforhold mellem Eleverne.

Til Gengæld blev der da foreslaaet og vedtaget en anden Deling. Meningen med denne var, at Kommuneskolen skal bestaa af et Klassesystem, der sigter til at skaffe

*) Se Udvalgsbetænkning ang. Forslag til Ændring i Kommuneskolernes Undervisningsplan af 24—12—06.

alle dens Elever en stadig og jævn Fremgang, og hvor Elever af en eller anden Grund ikke kan følge med i den almindelige Undervisning og maa have en Særundervisning, maa der dog stadig være Mulighed for en Vekselvirkning mellem disse Elever og Hovedskolen.*)

Denne Deling skulde da ikke finde Sted til en bestemt Tid, men maatte kunne iscenesættes naarsomhelst, saaledes at Elever, der ikke kunde blive Oprykkere sammen med Kammeraterne, i Stedet for at blive Oversiddere overførtes til en Hjælpeklasse med et ringere Elevantal, som Følge af hvilket Læreren da bedre var i Stand til at tage sig af den enkelte.

Viste det sig saa, at en Elev hurtigt udviklede sig, saa der var Haab om, han nogenlunde vilde kunne følge med i Normalskolen, blev han ved Udløbet af det følgende Skoleaar ført over til denne; hvis ikke, rykkede han op i næste Hjælpeklasse, dog med stadig Udsigt til Overflytning.

I April 1908 blev den første Hjælpeklasse oprettet, men det varede ca. $1^1/_2$ Aar, inden der fastsattes en særlig Undervisningsplan for denne Skoleafdeling (8—11—1911).

Denne bestemte først og fremmest en langsom Fremadskriden i Kundskabsmeddelelse og dernæst en saa ringe Belastning af Hukommelsesarbejdet som muligt. Af sidstnævnte Grund blev saaledes alle Udenadsfag, som Historie, Geografi, Naturhistorie og Naturlære, slaaet sammen til eet: det saakaldte mundtlige Fag. Man gaar her ud fra den rigtige Forudsætning, at daarligt begavede Børn vil have vanskeligt ved at holde disse Fag ud fra hinanden, og ved nu at byde dem saa faa Enkeltheder som muligt vil der ikke blive saa megen Anledning til Sammenblanding af Stoffet.

*) Jfr. Udvalgsbetænkningen.

Samtidig opnaar man paa denne Maade at faa bedre Tid til de manuelle Fag og Færdighedsfagene, som netop her kræver megen Tid.

Hjælpeklasserne fik straks stærk Tilgang, og denne har i de forløbne Aar været i jævn Stigen. Medens i 1910 kun ca. 3400 Børn eller ca. $6^1/_2$ pCt. af samtlige Kommuneskoleelever var i Hjælpeklasse, var der i 1912 ca. 4250 Børn eller $8^1/_2$ pCt. og i 1913 ca. 5450 eller ca. 10 pCt.

Af disse Børn oprykkedes i 1910 890 eller $24^1/_2$ pCt. i en højere eller tilsvarende Normalklasse, i 1912 568 eller ca. $13^1/_4$ pCt. og i 1913 709 eller ca. 13 pCt., medens de øvrige forblev i Hjælpeskolen, for de flestes Vedkommende med Oprykning i næste Klasse, men for enkeltes med Oversidning i samme Klasse (ca. 3—5 pCt.) —

Det humane Princip, der ligger til Grund for Hjælpeskolen, synes saaledes ikke at holde Stik, da Overflytning til Normalskolen kun finder Sted for et Faatals Vedkommende, og da Oversidning i Hovedskolen alligevel ikke er borttaget, er det kun naturligt, at man overvejer en Omordning af Hjælpeskolen, hvorved den holdes indenfor mere begrænsede Rammer.

Værneskolen er — ligesom Hjælpeskolen — indført efter tysk Forbillede.

Den fik først sit nuværende Navn i 1908, men var allerede indført i Aaret 1900, da man oprettede 3 „Hjælpeklasser" — 1 paa Østerbro og 2 paa Vesterbro — for de Børn, der under eet kaldtes for Sinker*). Den viste hurtigt sin praktiske Betydning, saaledes at man allerede det følgende Aar kunde oprette 3 Klasser til — 1 paa Nørre-

*) Ordet „Sinke" defineres i Cirkulære af 20—11—99 som et Barn, „der alene paa Grund af smaa Evner eller Mangler ved Sanse- og Taleorganer ikke med rimeligt Udbytte kan følge en Undervisning, der er anlagt efter en Plan for middelbegavedes Undervisning".

bro, 1 i den gamle By og 1 paa Vesterbro —, og Tallet forøgedes stadigt, saaledes at der i Skoleaaret 1914—15 ialt er 26 Værneklasser, nemlig 10 i Centralværneskolen paa Marie Kirkeplads — den gamle Belønningsskole —, 12 i Hovedfilialen paa Fælledvej — tidligere Frk. Kempels højere Døtreskole —, 3 i Kommuneskolen paa Amager og 1 i Kommuneskolen paa Frederikssundsvej*), alle under Ledelse af Inspektør Jørgen Olsen, som sammen med Viceskoledirektør H. Rolsted har været det ledende Element i denne i Virkeligheden yderst humane Foranstaltning.

De Børn, der anbringes i Værneskolen er saadanne, som efter at have gaaet 1 Aar i yngste Hovedklasse og derefter 1 Aar i yngste Hjælpeklasse, ikke kan rykke op i næste Hjælpeklasse. De anbringes i 1. Værneklasse og vil normalt blive udskrevet af 5. Værneklasse. Inden Optagelsen bliver de dog underkastet en Prøve, og de Børn, der viser sig for flinke, sendes tilbage til Normalskolen, medens imbecile og Epileptikere søges anbragt paa Aandssvageanstalten**). Fra denne Hovedregel gøres dog ofte Undtagelser, idet Børn efter at have gennemgaaet 1. Normalklasse straks flyttes over i Værneskolen uden først at prøves i Hjælpeklassen.

Ved Udskrivningen er der da for en større Part af Børnene naaet det Resultat, at de nogenlunde flydende kan oplæse og gengive et Stof som det, der findes i en Læsebog for Mellemklassen i Normalskolen, skriftlig kan give smaa Meddelelser og fortælle deres Oplevelser i en kort og knap Form, med en ikke god, men dog forstaaelig

*) Det samlede Børnetal er godt 400 eller lidt over 0,6 pCt. af samtlige Kommuneskolebørn.

**) Jørgen Olsen: „Undervisning for Sinker“ i „Nyt Tidsskrift for Abnormvæsenet“ 1908. 3. Hefte.

Bogstavering — kun Punktum anvendes —, og at de kan regne lettere Opgaver inden for de 4 Regningsarter med hele Tal samt har Kendskab til Decimalbetegnelser og simple Brøkbetegnelser*). —

Ved Undervisningen i Værneskolen er først og fremmest al Lektieterpning banlyst. Det gælder om at vække Barnets Selvtillid og Interesse, hvorfor de manuelle Fag spiller en stor Rolle. Paa Tegning, Sløjd og andet Haandarbejde tager Børnene da ogsaa fat med en Glæde og Energi, der meddeler sig til Skolearbejdet i det hele. Navnlig er Lersløjden eftertragtet og meget udviklende. Man har ogsaaa indset den store Betydning, Indøvelse af forskellige Lege (Sangleg, Løbeleg, Boldspil etc.) kan have, for at Børnene kan deltage i deres jævnaldrende Kammeraters Leg uden for Skoletiden og ikke blive vraget af dem, og det er en Selvfølge, at Deltagelsen her er særlig ivrig. Gymnastikken drives ikke alene i specielle Timer, men — ligesom Sang — i almindelige Læsetimer som Opmuntring. I Modersmaalet læres der — i hvert Fald paa Begyndelsesstadiet — ikke noget nyt Ord, før man er fuldstændig klar over, at Børnene har den mest korrekte Forestilling af Ordet, og i Regning er Anskuelsesundervisningen drevet saa vidt, som dette til en vis Grad paa mekanisk Færdighed beroende Fag tillader. Fædrelandshistorie er indskrænket til Sagn og Heltehistorier, og Geografien til et Pensum, der er yderst kortfattet, men saa til Gengæld forhaabentlig saa meget desto mere fastsiddende. —

Ved denne Undervisning, der er tilrettelagt med videst Hensyntagen til Børnenes Evner, har man opnaaet, at det Barn, der før sad og halv- eller helsov i Skolen, og som

*) Jørg. Olsen: „Værneskolens Udvikling" i „Vor Ungdom" Juni 1912.

kun med Modvilje søgte denne, nu viser den største Interesse for sit Arbejde, og med Glæde og Lyst giver Møde om Morgenen*).

Men man er ikke blevet staaende herved.

I rigtig Erkendelse af, at det ofte vil være vanskeligt for et saadant Barn at komme frem senere hen i Livet — Flertallet af Børnene er fra meget fattige Hjem (se herom næste Afsnit: Friluftsskoler) —, er man ved at skride til Oprettelse af en „Forening for Værnebørns Forsørgelse", som vil komme til at bestaa af Medlemmer baade fra Skolen og fra Borgerskabet. Den vil faa Kontor paa Centralskolen, et Slags Arbejdsanvisningskontor, hvorfra udgaaede Elever saa vidt muligt vil kunne anbringes i Pladser, der maatte egne sig for deres Evner.

Et første Skridt i denne Retning har man allerede begyndt paa, idet man een eller flere Gange om Ugen i et Par Aftentimer samles med Elever i den ældste Klasse og afgaaede Elever — udelukkende Piger, da Drengene endnu ikke har været saa lette at faa fat paa. Man søger her — bænket sammen ved en Kop Te eller lign. — gennem lidt Undervisning, Oplæsning, Brætspil o. a. Tidkort at skaffe disse Samfundets Stedbørn lidt af den hjemlige Hygge, der for de flestes Vedkommende kun er beskaaret dem i saa ringe Grad. —

c. Friluftsskoler.

I en Undersøgelse over et større Antal Værneklassebørn skriver Skolelægen, Dr. P. Hertz: „Denne Oversigt levner ikke nogen Tvivl om, at Sygdom, legemlig Brøst og Mangler samt daarlige Livsforhold har en meget væ-

*) Undervisningen foregaar udelukkende om Formiddagen: for de ældste fra 8—1 og for de yngste 9—2.

sentlig Skyld i Forsinkelsen af disse Børns Oplæring og aandelige Udvikling og gør det tvivlsomt, om daarlige Evner spiller saa stor en Rolle som legemlig Brøst."

Ved Undersøgelsen af Børn i Hjælpeklasserne fandtes ogsaa hos et ret stort Procentantal (30 pCt.), at Grunden til deres manglende Evne til at modtage almindelig Skoleundervisning laa i Legemssvaghed. Sygdomme som Anæmi, Skrofulose, Nervøsitet, Kirtelsyge, Underernæring og Mavekatarrh var de hyppigst forekommende og hensatte dem i en Sløvheds og Pirreligheds Tilstand, som ofte gjorde dem uimodtagelige for al aandelig Paavirkning.

For at raade Bod paa disse Forhold gik man paa en bekendt Børneven, Kommunelærer — senere Skoleinspektør — Chr. Jensens Initiativ til Oprettelsen af Friluftskolonier, senere i Forbindelse med Friluftsskoler.

Ideen kom fra Tyskland, hvor man i 1904 oprettede den første Friluftsskole ved Berlin. Allerede Aaret efter kunde man herhjemme aabne en lignende, og der findes nu ialt 4: Børnehjælpsdagens paa Lille Bøllegaard, „Politiken"s paa „Wesselsminde", Københavns Kommunelærerindeforenings Feriehjem og Rekreationshjemmet „Karensdal" ved Holte. De kan ialt optage ca. 400 Børn. Nogle af disse Børn har stadigt Ophold, medens andre (Lille Bøllegaards) møder om Morgenen og tager hjem igen om Aftenen (fra 8—7).

Børnene faar først og fremmest Mad herude, god og rigelig Mad, dernæst lidt Undervisning og sidst, men ikke mindst, frisk Luft.

Formaalet med disse Kolonier er dobbeltsidigt*). Dels søger man at bringe eller holde Børnene paa Højde — hvad

*) Se Chr. Jensen: „Friluftsskolen og dens Virkemaade" i Tidsskr. for Dansk Skolehygiejne" 1 Aarg. 1913 Nr. 8.

Hovedfagene Dansk og Regning angaar — med Kammeraterne i Normalskolen, saa de uden Vanskeligheder af særlig Art kan gaa ind i de respektive Klasser, naar de vender tilbage fra Friluftsskolen, dels søger man at udnytte de gode Betingelser, som et langt Landophold frembyder i Retning af at faa Barnets Iagttagelsesevne skærpet og dets Forestillingskreds udvidet paa en hel Række Omraader, som et Storstadsbarn ellers kun vanskeligt og som oftest ret mangelfuldt faar Kendskab til og Forstaaelse af.

Resultatet af Friluftsskolernes Virksomhed har været særdeles tilfredsstillende. Rent legemligt set er Børnene i den korte Tid, der er Plads for dem (ca. 2 Maaneder), kommet til Kræfter, har taget til i Vægt og har faaet et sundt og friskt Udseende — alt relativt taget, da en varig Forbedring ikke vil kunne finde Sted, før Opholdet kan strækkes ud til et Aar. Og med den bedre legemlige Udvikling er Grunden for en tilsvarende aandelig lagt. —

Det er den private Godgørenhed, der for en stor Del opretholder Friluftsskolen. Skoledirektionen har fra 1910*) afholdt Udgifterne til Undervisningen — ca. 2000 Kr. aarligt —; men sin rette Betydning vil den dog først faa, naar Kommunen helt og holdent overtager den.

E. Skolehygiejne.

Ligesom Institutionerne i det foregaaende Afsnit er en rationel Indretning af Skolehygiejnen af forholdsvis ny Dato.

Den gamle Skoleanordning af 1814 kender intet til særlige skolehygiejniske Bestemmelser, og i Klasser, der ofte talte over et Hundrede Elever, lod saadanne sig ogsaa vanskeligt gennemføre.

*) Se Skr. fra Kbhvns Mag. til Skoledir. af 5—11—1910.

Var der udbrudt smitsom Sygdom i en Klasse, blev den — naar det kom højt — godt udluftet, og man lod ellers fem være lige. Kun fra Aaret 1820 har man et Eksempel paa videregaaende Foranstaltninger. En Lærer indsender en Ansøgning om at faa Loftet i Skolestuen hvidtet, da nogle af Eleverne har faaet Skarlagensfeber, og Lægen har erklæret, „at dette vilde være gavnligt". Der bevilges da ogsaa 4 Rdlr. Sedler i samme Øjemed. —

Ellers er det først Reglementet af 1844, der gaar lidt ind paa denne Sag.

Det hedder saaledes:

„Børn, som har smittende Udslet, maa ej besøge Skolen før Helbredelse, og om de møder, straks hiemsendes af Læreren, som maa indberette det til Skolekommissionen, der da har at drage Omsorg for deres Helbredelse. Forældre, der viser sig forsømmelig i saa Henseende, skal mulkteres med fra 2 Mark til 2 Rdlr. ugtl. Er Forældrene uformuende, bør Børnenes Helbredelse foranstaltes af Fattigvæsenet."

Ud derover intet. Om Desinfektion eller lign. var der slet ikke Tale.

Alligevel ses Børnenes Sundhedstilstand at have været gennemgaaende god.

Først i 1853 bevirker Koleraens Fremtrængen en Venden op og ned paa alle Forhold. Den bragte stor Forstyrrelse i Skolerne, særlig i den fattigere Del, dels ved selve Sygdommens Ødelæggelse, dels ved den derved foraarsagede Bopælsforandring — Udflytning til Teltlejre, Barakker etc. —, der medførte Vanskeligheder ved at faa Børnene samlet igen efter Epidemiens Ophør.

Den 15. Juli blev Skolerne lukket*) til Trods for, at ikke

*) Sommerferien var dengang kun den sidste Uge af Juli og den første Uge af August, medens de andre Ferier var som nu.

et eneste Barn endnu var angrebet. Der døde heller ikke mange Børn af Koleraen, og Grunden dertil maa — hedder det i Skoledirektionens Beretning for 1853 — søges dels i Lokalernes i sanitær Henseende gode Forhold, dels i de specielt trufne Foranstaltninger, som Indskrænkning af Læsetiden, hyppig Udluftning af Værelserne etc.

Suhmsgades, Christianshavns og Blegdammens Skole blev indrettet til Lazaretter, og Skolegangen blev her først genoptaget mellem den 13.—19. September, medens Sølvgadens og Larslejstrædes Skoler allerede aabnede den 1. samme Maaned.

Dødeligheden blandt Børnene var som sagt mærkværdig ringe. Medens der af den øvrige Befolkning døde 3—4 pCt., var Procentantallet hos Kommuneskolebørnene kun gennemsnitlig $1^1/_4$ pCt. — størst paa Christianshavn med $2^1/_2$ pCt., mindst i den indre By med knap 1 pCt.*) — Langt større var Dødeligheden blandt Børnenes Forældre, idet 65 Børn i de 5 Kommuneskoler — Blegdamsskolen ikke medregnet — mistede begge deres Forældre, 207 Børn mistede Faderen, og 163 Moderen.

En stor Del af de Børn, der havde mistet deres Forsørgere, blev taget i Varetægt af den Komite, der havde dannet sig for at lindre den almindelige Nød, og for en ikke ringe Del udsatte hos Familier paa Landet, hvilket var en af Hovedaarsagerne til, at Skolerne ved deres Genaabning talte 386 Elever færre end ved Lukningen.

Af Lærerne døde 3, deriblandt den tidligere omtalte Viceinspektør Schouboe. —

Koleraen gør ingen større Forandring i de hygiejniske Forholdsregler fra Skolens Side. Man havde jo kun faa

*) I Suhmsgades Skole døde saaledes kun 5 af 1117 Børn og i Sølvgades 12 af 1252, medens der i Christianshavns Skoler døde 20 af 821.

Skoler, og da disse var ganske nye og byggede efter Datidens sanitære Regler, kunde man ikke tænke sig Muligheden af, at der paa dette Omraade kunde være mere at gøre. Det er først de seneste Tiders Udvikling af Lægevidenskaben, der har skærpet de hygiejniske Fordringer i en betydelig Grad.

Grundlaget for al Hygiejne er Renlighed. Med Vand og Sæbe opnaas Underværker først og fremmest paa en lille, snavset Barnekrop, men dernæst ogsaa i en Skolestue.

Allerede Comenius har Øje for dette. Han siger, at Skolelokalet skal være lyst og rent og ligge ikke alene ud til en Legeplads, men helst ud mod en Have.

Disse Ord er som talt ud af en moderne Skolehygiejnikers Mund, — og der gøres da stadig meget for, at Børnenes almindelige Velvære skal forøges ved Opholdet i lyse og venlige Klasseværelser, saaledes at Forholdene nu — om end langt fra ideale — maa siges at være jævnt tilfredsstillende.

Ved Bestemmelserne af 1—4—1908 fastsættes en nøjagtig Fremgangsmaade for Skolens Rengøring. Der foretages 4 aarlige Hovedrengøringer, en større Rengøring hver 14 Dag og en daglig Fejning og Vasken. Gulvene oversmøres 1—2 Gange aarlig med støvfri Olie, der sørges for god og rigelig Udluftning, Skolegaardene skylles og renses hver Dag o. s. v., o. s. v.

Al Rengøring foretages af en Stab fast ansatte Koner under Skolebetjentens Tilsyn; kun Gaardens og Gadens Renholdelse paahviler ham personligt, ligesom kun han — eller hans Husstand — maa besørge Rengøringen af Skolens Kontor og Arkiv og af Lærer- og Lærerindeværelserne. —

Men ikke alene Børnenes Omgivelser, ogsaa de selv skal være rene.

Allerede i Skolereglementet af 1814 hedder det, at Forældrene skal være pligtige at sørge for, at Børnene altid møder renlige paa Skolen, og i Anordningen af 1844 gives der en nøjagtig Instruks for Renlighedens Overholdelse.

„Renlighed," siges der, „er en nødvendig Egenskab for velopdragne Mennesker og tillige vigtig med Hensyn til Helbredens Vedligeholdelse; Læreren bør derfor omhyggelig paase, at Børnene holder sig renlige. Erfares det modsatte, og det kan skønnes at være Barnets egen Skyld, skal Læreren advare dette, og naar saadant intet frugter, gøre Barnet opmærksom paa sig selv ved at afsondre det fra de øvrige Børn og anvise det en særskilt Plads i Skolen, hvorhos Forældrene . . . bør gives Underretning herom. Befindes det derimod, at Skylden er Forældrenes, bør Læreren søge at formaa dem til en bedre Omsorg for Børnene, og viser de sig alligevel forsømmelige heri, anmelder han det for Skolekommissionen til sammes videre Besørgelse."

I den nu gældende Instruks er der fastsat Bøder fra 8 Øre for at møde uvasket paa Skolen, og for at denne Proces ikke skal indskrænkes til de synlige Dele af Legemet, blev der i Vinteren 1890 paabegyndt Indførelsen af varme Styrtebade i to af Byens Skoler: Raadmandsgades og Jagtvejens. Dette udvidedes efterhaanden til Byens samtlige Skoler, saaledes at alle Børnene nu faar varmt Bad hver 14 Dag Vinteren igennem enten paa selve Skolen eller paa en i Nærheden liggende kommunal Badeanstalt.

Om Sommeren skal den hyppige Badning nok besørge den fornødne Renselse.

Men man nøjes ikke med en udvendig Renselse af Barnet alene.

Ved Ansættelsen af Skolelæger var det Meningen, at ethvert Barn straks ved Indmeldelsen skulde undersøges, og Notitserne desangaaende opføres paa en Seddel, den saakaldte „Tælleseddel", som Skolelægen da altid ved senere Sygemelding kunde raadspørge.

Men denne Institution yder ikke, hvad den burde*), og Skylden er først og fremmest en noget uklar Instruks**) og dernæst de lave Honorarer, der ydes Lægerne. Deres Opgave burde udvides til at behandle alle syge Børn og ikke som nu indskrænke sig til at henvise dem til Gratiskliniker, samtidig med at hver Skole skulde have tilstrækkelige Lokaler til deres Disposition.

Et Skridt i denne Retning er ogsaa foretaget i den allerseneste Tid, idet de sidst byggede Skoler har faaet indrettet et Lægeværelse. —

Det kunde i denne Henseende maaske være værd at kaste Blikket hen paa et Land som Japan, hvor der er obligatorisk legemlig Undersøgelse af hvert Barn en Gang om Aaret. —

Paa eet bestemt Omraade er man imidlertid begyndt at tage Affære, nemlig paa Mundhygiejnens.

Allerede i 1903 udtalte Prof. Knud Faber***): „Naar man ser den frygtelige Tilstand, hvori Tandbesætningen er hos vore Hospitalspatienter, saa faar man det Indtryk, at der er god Brug for en Nationalforening til Bekæmpelse af Tandsygdomme, naar Tuberkulosen er vel besørget," og ti Aar senere skrev Tandlægen, Prof. Carl Christen-

*) Se Skolelæge L. Djørups Indlæg i „Tidsskrift for Skolehygiejne" Nr. 10. 1913.

**) af 2—5—00. Skolelægen, som er budgetmæssig lønnet, maa efter denne indskrænke sin Virksomhed til mere at være af raadgivende end direkte indgribende Art.

***) Jfr. „Hospitals Tidende" nævnte Aarg.

sen*): „Begynd med Sæbe og Vand til Ansigt og Hænder og med Tandpleje for hule Tænder, saa er Skolehygiejneplanten sat i Jorden med den rigtige Ende nedad, og saa skal den nok vokse."

Talrige er de Møder, der er afholdt, og de Artikler, der er skrevet om dette Emne, og selv om de foreløbig kun har haft Resultater at opvise i vor Naboby Frederiksberg, er det dog sikkert blot et Tidsspørgsmaal, naar den københavnske Kommuneskole faar sin første Tandklinik**).

Ved Siden af Tandsygdomme spiller kroniske Øreliidelser en stor Rolle hos vore Kommuneskolebørn. Her har der imidlertid ikke vist sig nogen særlig Stemning for speciel Indgriben, og der er foreløbig intet andet at gøre end at henvise disse smaa Stakler, hvis Øren ofte flyder med store Mængder af Materie og Blod — til lige Gene for dem selv og deres Kammerater —, til Behandling paa Polikliniken.

Dette er jo i og for sig meget godt; men man mangler herved det Samarbejde mellem Læge og Lærer, som er absolut nødvendigt, for at et godt Resultat paa Hygiejnens Omraade kan naas. —

Derimod har man paa et tredie Felt truffet energiske Foranstaltninger: til Bekæmpelse af Pediculosen, særlig hos Pigebørn. Ofte beror denne paa Uordentlighed og Urenlighed, men mange Gange maa Hjemmenes store Fattigdom tages med i Betragtning. Har en Moder f. Eks. hele Dagen staaet i andre Folks Vaskeballier og kommer

*) Jfr. „Tidsskr. f. Skolehygiejne" Nr. 5.

**) Den 15. Oktbr. 1913 henvendte „Dansk Forening til Børnetandpleje" sig til Kommunen med Anmodning om at tage Initiativet til Oprettelsen af en eller flere Skoletandkliniker, hvortil Foreningen da vilde tilskyde et større Beløb. Borgerrepræsentationen stillede sig meget velvillig.

træt og forslidt hjem, skal hun først og fremmest tænke paa Mad til Børnene, og inden det bliver besørget, er Klokken blevet mange; hun skal tidlig op næste Morgen, og hvem vil bebrejde hende, at hun nøjes med at give sine Pigebørn en mere eller mindre energisk Formaning om at kæmme Haaret. At vedkommende Barn ikke ved egen Hjælp formaar at gøre dette tilfredsstillende, er lige saa indlysende.

Det er derfor en i al sin tilsyneladende Ubetydelighed yderst gavnlig Foranstaltning, Kommunalbestyrelsen traf, da den i Maj 1909 paa Skolelægernes Initiativ vedtog Ansættelsen af to Sygeplejersker til at rense Skolebørnenes Haar*).

Disse Sygeplejersker — hvis Antal i 1911 forøgedes til tre — havde til at begynde med megen Uvilje at kæmpe imod fra Hjemmenes Side, da man mente, at de gjorde Indgreb i Forældrenes private Forhold til Børnene. Efterhaanden forandredes dog denne Anskuelse mere og mere. Børnene følte sig glade og lettede efter hver Renselsesproces, og deres Hukommelsesevner tiltog i en forbausende Grad**). —

For at undgaa Udbredelsen af smitsomme Sygdomme er der truffet adskillige Bestemmelser i den seneste Tid. I Juli 1887 blev det saaledes forbudt Børn, der havde haft smitsomme Sygdomme, at møde i Skolen igen, før de ved Lægeattest kunde godtgøre, at de var smittefri. Forældrene blev det paalagt at melde til Inspektøren, saa snart en saadan Sygdom var udbrudt hos dem, og heller ikke Søskende til et angrebet Barn maa søge Skolen, før Smittefaren kan tænkes overstaaet. — Lignende

*) Dette var dog ikke noget nyt, da allerede de gamle Fattigskoler havde haft saakaldte „Kæmmekoner".

**) „Nu regner jeg godt, fordi jeg er saa let i Hovedet", var der en af dem, som sagde.

Forholdsregler blev truffet for Lærernes Vedkommende, hvis et af deres Børn skulde blive smittet. — Udbryder en smitsom Sygdom i en Skole, bliver hele Skolen, ev. det enkelte Klasseværelse, grundigt desinficeret, og alle Børnene hjemsendt, saa længe dette staar paa.

I samme Retning gaar de Foranstaltninger, man har truffet med Hensyn til forbedrede Drikkevandsindretninger i Skolegaardene, Anskaffelsen af Haandvaskeapparater paa Trappegangene, af Vandspyttebakker i Skolestuerne etc.

Skolehygiejnen er endnu i sin Vorden; men der er ingen Tvivl om, at det Grundlag, der er lagt, er sundt og solidt, og at det vil blive paa dette Omraade, Skolens fremtidige Udvikling vil tage Sigte.

III. KAPITEL.

Lærerne.

A. Læreruddannelsen.

De Fordringer, der har været stillet for de Lærere, som paatog sig at undervise Fattigfolks Børn, har aldrig været særlig store.

I det gamle Athen forlangte man kun, at Læreren skulde være af „moden Alder" (ikke under 40 Aar), og Romerne stillede den Betingelse, at han endelig ikke maatte være „for højt begavet"*).

Middelalderen igennem var der overhovedet ingen almen offentlig Undervisning, og først i Begyndelsen af det attende Aarhundrede finder vi de første Spor hertil.

Pietismen har Æren herfor, og vi godkender herhjemme i det store og hele Grundlaget for dens Undervisningsmetode — det vil sige kun, hvad Børnene angaar.

Med Hensyn til Lærerne gives der mere ubestemte Forskrifter. Fundatsen for Helliggeist Fattigskole bestemmer saaledes, at Læreren skal være en Teolog, „som af Fundament sirlig og vel kan skrive, og derhos har Forstand paa at regne, og har særdeles Villie, Lyst og Begærlighed til at informere Børn" — og Frue Fattigsko-

*) Jfr. bl. a. Cicero: Oratio pro S. Roscio Amer.

les Instruks tilføjer, at Lærerne „skal være skikkelige, ædru, gudfrygtige og vel i deres Saligheds Sag grundede.“

Paa en Tid, hvor saa at sige det eneste Undervisningsfag ved Universitetet var Religionskundskab, maatte det være ganske naturligt, at der produceredes en Mængde teologiske Studenter, hvem Fattigdom eller andre Livets Tilskikkelser forbød at fortsætte den paabegyndte Livsbane.

Disse blev da Indehaverne af de ny oprettede Skolemesterpladser. De kunde — først og fremmest ved deres Mangel paa pædagogisk Indsigt, ved den usle Lønning, der bødes dem, og sidst — men ikke mindst — ved den Iver, hvormed de efter kort Tids Forløb søgte at blive forflyttet til et andet Embede — ikke i nogen Grad bidrage til at hæve den ringe Anseelse, Lærergerningen stod i*). —

Først det nittende Aarhundrede skulde bringe en — om end i Begyndelsen ringe — Forandring i dette Forhold ved Oprettelsen af de første Lærerskoler — de saakaldte Seminarier.

Ordet „Seminarium“ stammer fra Pietismens Ypperste, Præsten A. H. Francke, der i Aaret 1695 oprettede et „seminarium praeceptorum“ i Halle; men der skulde dog gaa henved 75 Aar, inden dette Eksempel fandt Efterlignere her i Norden.

Begyndelsen skete i Tønder. Her residerede den anerkendte Pædagog Konsistorialraad Balthasar Petersen,

*) I en Skildring fra 1812 sammenlignes Læreren med en Mile- eller Lygtepæl. Begge stod ved Vejen, som de viste andre, men ikke selv kom paa. De vandrende raadspurgte dem og forlode dem for at naa et eller andet højere Maal; Skolelæreren og Milepælen blev tilbage. „Tør man ikke haabe af Tiden, at ogsaa Læreren engang for al sin Møje kunde komme paa Vejen og ikke altid løbes forbi af de mange, han viste den?«

som efter først at have drevet en Slags Forberedelsesskole til Universitetet, omkring 1770 privat begyndte at uddanne Lærere. Senere gav han rige Gaver til denne Lærerskole og blev saaledes Stifter af det første Seminarium i det danske Monarki.

Dette var og maatte efter sin Natur være ganske tysk, og det samme var Tilfældet med det kort efter oprettede Seminarium i Kiel.

Det første, virkelig danske Seminarium blev rejst paa Initiativ af den store Skolekommission, der var nedsat for at omdanne Skoleforholdene uden for København. Det blev indviet den 14. Marts 1791 paa Blaagaard, hvis Jorder dengang strakte sig fra Peblingesøen omtrent op til nuværende Solitudevej. Den ene Del af dennes Hovedbygning blev nu indrettet til Seminarium, medens en anden Del — betegnende nok — blev Filial til St. Hans Hospital.

Efter Englændernes Overfald i 1807 maatte Seminariet dog flytte, og 1809 genoptog det sin Virksomhed paa Jonstrup*).

Efter Oprettelsen af Blaagaard gik det Slag i Slag med nye Seminarier. Allerede 1794 indviedes et nyt paa Brahetrolleborg af den bekendte Grev Ludvig Reventlow, — det maatte dog standse igen 1826 —, og saa kom den lange Række af Præstegaardsseminarier. For Tiden findes der her i Landet ikke mindre end 20 Seminarier.

Ved Oprettelsen af Seminarier vår man inde paa det rette Grundlag, idet man derved anerkendte Lærergerningen for saa vigtig, at man forlangte, at dens Udøvere skulde være i Besiddelse af en speciel Uddannelse. Denne

*) Det senere „Blaagaard" Seminarium blev oprettet 1859 af Jeppe Tang og fik 1863 sin egen Bygning paa det gamle Seminariums Grund. 1872 flyttede det til Emdrup.

var til at begynde med ret ensidig, idet Religionsundervisningen spillede en altfor fremtrædende Rolle, og heller ikke endnu har man formaaet at overvinde dette Fags Hegemoni; men der er dog i Tidernes Løb indført adskillige for en Pædagog uundværlige Fag.

Saa længe imidlertid Optagelsesprøven til Seminarierne endnu er saa let, som den er, og saa længe Undervisning i fremmede Sprog ikke er optaget som obligatorisk Fag ved Lærereksamen, vil Lærernes sociale Anseelse aldrig blive hævet op i det Niveau, hvor den rettelig hører hjemme, og efter tidligere Tiders Anskuelser har det vel heller ikke været Meningen.

Saaledes siger Biskop Mynster i sin Tale ved Jonstrup Seminariums 50 Aars Jubilæumsfest*), efter at have indpræget Sandheden af det gamle Bibelord om, at „Gudsfrygt med Nøjsomhed er en stor Vinding" (1. Tim. 6, 6):

„Nøjsomhed — i det Timelige, thi desværre formaar vi ikke deri at skaffe Læreren den Løn, han vel var værd; men ogsaa Nøjsomhed i det Aandelige, naar han ikke higede efter forfængelig Ære, ikke trængte sig ind i fremmed Bestilling, men viste, at han frygtede Gud, idet han nøjedes med det, der var ham tildeelt, og vandrede i Ydmyghed for Guds og Menneskers Aasyn, og troeligen varetog sit Embeds ofte brydefulde, men vigtige og hellige Pligter."

Altsaa, ganske vist har Læreren et betroet og ansvarsfuldt Kald, som nok er en hel Del mere værd, end det nu holdes for; men alligevel maa han i al Ydmyghed og Nøjsomhed skarpt holde sig inden for dets Rammer. Af hvilken Grund Læreren her skal have mindre Rettigheder

*) Blandede Skrifter 3. Del. S. 112.

end hver som helst anden Statsborger, oplyser Biskoppen ikke, og vor Tids Lærere har da ogsaa forlængst kastet alle saadanne Hensyn bort og er naaet op til de højeste Poster i Statsstyrelsen. —

Uddannelsen af Seminaristerne fik dog ikke den Indflydelse paa det københavnske Skolevæsen, som man skulde formode. Tværtimod. Det var kun rent undtagelsesvis, at man gik til Ansættelsen af disse.

I Anordningen af 1814 fordres overhovedet ingen Eksamen for at kunne blive ansat som Lærer ved de offentlige Skoler. Det hedder saaledes:

„Ingen maa antages som Lærer ved nogen offentlig Skole uden for Direktionen at have godtgjort sin Duelighed til at undervise i de Fag, hvori Undervisningen skal gives."

Ved en saadan Duelighedsprøve maa der da i Almindelighed „tages Hensyn til de for en vel indrettet Elementær-Borgerskole foreskrevne Læregenstande, og maa de, som prøves, a) ej alene kunne læse tydeligt, men ogsaa i en god Tone, som viser, at de forstaar, hvad de læser, og kan vedligeholde Opmærksomheden; b) forstaaeligt og med Færdighed og Sammenhæng kunne forklare et opgivet Stykke af Religionslærebogen; c) forstaa vel at regne de 4 Specier, Regula de Tri og Brøk, i Hovedet og paa Tavlen; d) skrive en ren og regelmæssig Haand, baade danske og latinske Bogstaver; e) forstaa at kunne skrive deres Modersmaal grammatikalsk rigtigt; f) være øvede i at anstille Forstandsøvelser med Børnene og g) ikke være for ubekendte med de første Grundsætninger for Opdragelse og Undervisning. Dog kan Direktionen heri efter Omstændighederne gøre Undtagelser med Hensyn til de Genstande, i hvilke en eller anden ej vil give Undervisning."

Disse Fordringer var — som man vil se — ikke strenge,

og de fleste, der havde gennemgaaet en almindelig Børneskole, vilde være i Stand til at tilfredsstille dem.

Lærerne rekrutteres fra nu af da ogsaa fra Befolkningens forskelligste Lag. I Foraaret 1822 ansættes saaledes 10 nye Lærere, hvoraf 4 er Studenter, 1 Seminarist, 1 Løjtnant, 1 Fuldmægtig, 2 Kontorister og 1 Volontør, altsaa for Halvdelens Vedkommende Folk, der overhovedet ikke havde det mindste Begreb om Børneundervisning.

Det er derfor heller ikke det lyseste Billede, vi faar af Datidens Lærere, ved at læse det tidligere omtalte Skrift af Præsten Stenersen Gad.

Han tvivler saaledes om, „at Flertallet af Hovedstadens Lærere kan henføres til de dueliges Klasse." „Lærerstanden" — hedder det videre — „erholder stedse sine Medlemmer fra alle andre Stænder uden Forberedelse og Dannelse til Undervisningsfaget; en kummerlig Eksistens ved at undervise er jævnlig den sidste Tilflugt for de forskelligste Mennesker, hvis tidligere Livsplan er forstyrret. At undervise Børn, at forestaa en Skole, dertil tiltror næsten Enhver sig Indsigt og Duelighed, som ikke hører til den laveste Arbejdsklasse."

Senere hen fortælles det i Artiklen, hvorledes Fordringerne til en offentlig ansat Lærer blot er en Formalitet. Faktum viser saaledes, at flere af dem ikke engang kan stave ortografisk rigtigt. Selv om man virkelig ansætter en duelig Student, hører der dog meget til, før denne kan blive en duelig Lærer. Forholdene i København kontrasterer i det hele taget paa en besynderlig Maade med Forholdene paa Landet, hvor enhver Lærer skal være Seminarist. —

Disse „Afsløringer" undgik ikke at vække en vis Opmærksomhed, og Revisionskommissionen af 1834 fik da bl. a. ogsaa til Opgave at undersøge, „hvilke Egenskaber,

der bør fordres af de ansættende Lærere og Lærerinder, samt hvorledes dette bliver at godtgøre.“ —

Men det var ikke alene de daarlige Kvalifikationer, Lærerne mødte til deres Gerning med, man maatte se at ændre — ogsaa i Ansættelsesvilkaarene var en Forandring nødvendig. Man havde hidtil ingen faste Lærere haft for at undgaa at betale Pension. Følgen deraf var, at baade Lærerne og Kommunen var ivrige efter stadig at skifte: Lærerne vilde gerne over i fast Stilling, og Kommunen saa med Angst paa, at en Lærer skulde hænge for længe i sin Stilling, og gjorde alt for ved hensynsløs Behandling af de gamle at skræmme de unge til at blive for længe. En Lærerinde, der efter 44 Aars Tjeneste — i hvilken hun til sidst havde opnaaet en Gage af 324 Rdlr. aarlig for 10 Timers daglig Undervisning — fik sin Afsked i 1821, søgte saaledes forgæves at opnaa en beskeden Pension paa 100 Rdlr. Skoledirektionen havde ikke Raad hertil — hun maatte nøjes med det halve.

At Lærernes Interesse for Undervisningen og Skolen under disse Forhold slappedes, er let forstaaeligt. Det varede derfor ikke længe, inden ikke alene Børnene, men ogsaa Lærerne skulkede.

Anordningen af 1844 gør det saa endelig af med denne uholdbare Tilstand. Den fastslaar Rammerne for Læreransættelserne, idet den bestemmer, at kun følgende 3 Grupper maa antages at være kvalificerede:

1) Theologiske Kandidater;

2) Dimitterede Seminarister, og

3) Studenter, „som med god Karakter har taget 1. og 2. Eksamen, og som med paalidelige Vidnesbyrd kan godtgøre, at saavel med Hensyn til deres Sæder som Kundskaber Skoleundervisningen kan betros dem.“

Iøvrigt bestemtes det, at enhver, som søgte en Læ-

rerpost, skulde ledsage sin Ansøgning med en af troværdige Personer attesteret Beretning om sit Levnedsløb og sin sædelige Vandel.

Til Trods for, at det nu lovformeligt var afgjort, at Seminaristerne var ligeberettigede med Akademikerne til at søge Lærerposter, blev de dog i Begyndelsen som Regel forbigaaet.

Endnu en halv Snes Aar efter Anordningens Vedtagelse var saaledes af et Lærerpersonale paa 18 i Suhmsgades Skole de 12 Teologer, de 3 cand. phil.'er, 2 Musiklærere og kun een Seminarist. Af Friskolens Personale var 4 Teologer, 1 cand. phil., 1 Musiklærer og 1 Krigsraad (Sanglærer), men ingen Seminarist.

Først omkring Midten af Halvfjerdserne begyndte Seminaristerne at vinde Overtaget. I 1877 var saaledes ca. $^2/_3$ af Lærerpersonalet eksaminerede Lærere, og i Øjeblikket er knap $^1/_7$ Akademikere. —

Med Hensyn til Lærerinderne havde disse som Regel kun undervist i Haandarbejde; — i 1853 var der saaledes 4 Lærerinder ved Suhmsgades Skole, hvoraf den ene var „Frøken", den anden „Jomfru", og de to sidste „Madammer" — men fra 1859 fik de Adgang til at undervise i alle Fag i Kommuneskolerne, efter at der ved kgl. Anordning af 4—11—1859 var oprettet en Lærerindeeksamen.

Ansættelse af Lærerinder tog derefter saa stærk Fart, at der indtraf det forøvrigt ganske naturlige Forhold, at deres Antal langt oversteg Lærernes. —

Som Supplement til Seminarieundervisningen afholdes der aarlige Kursus for Vikarer. De er nærmest af vejledende Art og bestaar dels af Foredrag, dels af praktiske Øvelser, til hvilke Skoledirektøren, Viceskoledirektøren og talrige Inspektører og Lærere yder deres Bidrag.

Ogsaa for de ældre Lærere afholdes der pædago-

giske Møder med Fremvisning af Øvelser i forskellige Fag: Dansk, Regning, Hjemstavnslære, Anskuelsestegning etc. etc., og paa Foranledning af den franske Regering har adskillige Lærere og Lærerinder deltaget i nogle af denne foranstaltede Kursus i Fransk.

B. Lønningerne.

Den første offentlige Skolelærer, om hvis Løn vi har nøjagtig Underretning, er Skolemesteren ved Bremerholms Friskole for Skibsdrenge. Han fik — jfr. Instruks af 1628 — for at undervise 12 Børn fri Kost sammen med Skipperen*), Skibspræsten**), Bartskæreren og Skriveren. Først i 1632 fik han i fast Pengeløn 20 Rdlr. aarlig og to Aar senere 24 Rdlr. — foruden Kosten.

Disse Lønninger var i det store og hele uforandrede i det 17. Aarhundrede.

Da Kirkeskolerne stiftes i Begyndelsen af det næste, gaar Lønnen betydeligt ned. Førstelæreren faar saaledes kun 50 Slettedaler aarligt og Andenlæreren 20 Daler; for Lærerinden (Læremoderen) fastsættes 40 Sldl.

Ganske vist stiger disse Lønninger noget ved Aarhundredets Slutning; men en Skolemesters Indtægter var dog ikke større, end at han maatte fritages for alle personlige Skatter. Man ansatte kun ugifte Lærere***), da en gift Lærer vilde gaa den visse Sultedød i Møde. Gik han al-

*) Skipperen var Orlogsskibets Navigatør; han stod i Rang under Kaptajnen og Løjtnanten.

**) Skolens første Lærer var samtidig Skibspræst.

***) I Skrivelse af 2—10—1793 udtaler Magistraten, at Skolen i Almindelighed vil være bedst tjent med „at ingen uden ugift Person" bliver Lærer, og sætter det for et Vilkaar ved fremtidige Ansættelser. (Helliggeist Fattigskoles Arkiv).

ligevel hen og giftede sig*), sørgede man snarest muligt for at blive ham kvit.

I Helliggeist Fattigskole var Skoleholderens Løn saa ussel, at han ved Brødleverancerne til Børnene overdrog disse til den Bager, der gav ham den største Tilgift, „for det han selv kunde vorde mættet". For at komme bort fra et saadant uværdigt Forhold blev det — i Skr. af 30. Juli 1788 — bestemt, at Skolemesteren skulde have et ekstra Tilskud af 40 Rdlr. om Aaret, medens Børnene til Gengæld skulde nyde godt af hele Tilgiften.

Endnu saa sent som i 1793 fik Lærerinden i Haandgerning ved Fattigskolerne 16 Rdlr. om Aaret, og kun ved særlig Protektion og ved at henvise til en 11aarig fuldt ud tilfredsstillende Arbejdsperiode opnaaede hun det følgende Aar det vægtige Tillæg af 4 Rdlr. aarlig. —

Disse usle Lønforhold havde ikke altid deres Begrundelse i den daarlige pekuniære Status.

Saaledes kunde Trinitatis Fattigskole, der endnu saa sent sam i 1760 ikke havde Raad til at give sin Førstelærer mere end 100 Rdlr. og Andenlæreren 30 Rdlr. i aarlig Løn, oprette en hel Del Legater til Fordel for — Professorenker og Studenter. Et Par „gamle, skikkelige og forstuderede" Studenter fik saaledes 30 Rdlr. aarlig, syge Studenter fra 2—6 Rdlr., og var de aandssvage op til 30 Rdlr.

Intet Under, at mange Studenter en Tid lang hensank i en fuldstændig Aandssløvhedens Tilstand, fra hvilken kun det omtalte Legat kunde redde dem. —

I det store og hele havde man nu i Virkeligheden

*) Ved Giftermaals Indgaaelse skulde den saakaldte „Kopulationsafgift" betales til Kommunen. Den varierede fra 1—50 Rdlr. Medens en Tjener maatte bøde 1 Rdlr., var imidlertid Skolelærere og Arbejdskarle fritaget paa Grund af deres smaa Indtægter.

Øje for den Uret, der her blev begaaet mod Lærerne, og man søgte ogsaa paa forskellig Maade at hjælpe lidt paa deres Vilkaar. De uheldige Forhold i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede*) tilintetgjorde dog for det første de Forhaabninger, man eventuelt havde næret om bedre Livsvilkaar.

Ganske vist ser Reglementet af 1814 velvilligt og forstaaende paa Lærerne.

„De, som i de offentlige Skoler ansættes til Lærere i Kundskaber eller Haandarbejder," — hedder det saaledes, — „maa lønnes saaledes, at de kan have et til Arbejdets Vigtighed passende Udkomme, hvad enten de er faste Lærere eller underviser timevis; de af dem, som med fortsat Duelighed og punktlig Flid i de dem paalagte Forretninger forbinder nogen overordentlig Virksomhed til Ungdommens Bedste og Skolevæsenets Fremme kan være forvissede om særdeles Anbefaling. Ogsaa kan saadanne Lærere, naar de har tjent længe og tro, vente at komme i særdeles Betragtning, naar de søger Embede eller andet . ."

Ordene var gode nok; men det skortede paa den fornødne Evne til at bringe dem til Gyldighed. En Dagskolelærer fik saaledes 15 Rdlr. maanedlig for 18 Timers ugtl. Undervisning, og en Lærer ved Aftenskolen 12 Rdlr. for 15 Timer. Ved at undervise i 2 Dagskoler og en Aftenskole eller ialt 51—54 Timer (ved den indbyrdes Undervisning var Timetallet nemlig 21) kunde han altsaa opnaa højeste Betaling eller 42 Rdlr. maanedlig. Dette var dog kun ganske undtagelsesvis; de fleste naaede sjeldent saa højt, men maatte nøjes med en Timebetaling af 16 Sk.

*) I 1812 fik flere Skolemestre endnu kun 100 Rdlr. om Aaret. Prisen paa et Par Støvler var dengang 100 Rdlr. og paa en Klædning 240 Rdlr. Medens selv Almisselemmerne under denne almindelige Misere fik et ugtl. Tilskud af 1 Rdlr., fik en Lærer intet.

og havde da som Regel kun 36 ugentlige Timer. Denne ringe Betaling søgte de flere Gange at faa forbedret — men hver Gang uden Resultat.

Først i 1844 forandredes Forholdet noget. Den ny Anordning omtaler ikke nogen bestemt Løn, men siger i al Almindelighed, at der ved Bestemmelsen af Lærernes Løn bør tages Hensyn til, at der til Børnenes Undervisning kan faas duelige Personer. Lærere, som i en passende Tid har tjent med Duelighed, Retsindighed og Flid, skal have Fortrin, og der sikres dem særlig Adgang til Stadsbedemands-, Klokker- og Gravertjeneste her i Byen, medens man med Hensyn til Pensioneringen opretholder den gamle Bestemmelse, at denne skal afgøres efter Kancelliets Bestemmelse i hvert enkelt Tilfælde. Den var altsaa ingen Ret, men en Begunstigelse, der ydedes veltjente Lærere.

Efter nogle Aars Forløb*) gik man da endelig over til at fiksere Lønnen, saaledes at Lærerne begyndte med 300 Rdlr. og efter 6 Aars Tjeneste kunde stige til 500 Rdlr. Stigningen var dog ligesom Pensionen forbeholdt Myndighedernes Sanktion for hver Lærers Vedkommende.

Et Særkende for denne Tid — baade umiddelbart før og efter den nye Lønningslovs Ikrafttræden — er den Række af Ansøgninger om Gratialer, som en stor Del af Lærerstanden finder sig beføjede til at indgive.

I 1846 indsender saaledes en Lærer Rohde, der var ansat ved en Aftenskole i Trinitatis Sogn, et Andragende med bl. a. følgende Ordlyd: „Ikke uden den strengeste Økonomi har det været mig muligt hidtil at forhverve det fornødne til Livets Ophold — men nu er jeg syg og kan ikke klare mig, saaledes at enhver uforudset Udgift om-

*) Den 1—1—1847.

trent bringer mig til Bettelstaven.“ Hvis Skoledirektionen derfor ikke tager ham det ilde op, vilde han gerne fremkomme med „en underdanigst Bøn om naadigt at vorde forundt en Gratification til Afhiælpning af den paa Øjeblikket store Trang, idet jeg vover at haabe naadigst Bønhørelse for denne min Ansøgning.“

Hans Bøn høres dog ikke. Mere Held har et Aars Tid senere cand. theol. Øllgaard, der er ansat ved samme Sogns Skolevæsen; men han har da ogsaa Skolekommissionens Formand til at anbefale sig. Denne skriver ligefrem, at Grunden til hans Anbefaling er „de uværdige Vilkaar, hvorunder Hr. Ø. har tjent“ som Lærer i Trinitatis Sogneskoler.

Disse Klager har dog den Virkning, at man ret hurtigt igen tager Lønningssagen op til Drøftelse, og Følgen ses i den nye Lønningslov af 31—12—1857. Her bliver den hidtidige Maksimumsgage af 500 Rdlr. sat til Minimumsgage. Efter 8 Aars Forløb vilde Gagen naa 800 Rdlr. Faglærerne (Sang — Tegning — Gymnastik), som hidtil havde haft 24 Sk. i Timen*) fik Betalingen sat op til ca. 28 Sk.; de kunde efter et lignende Antal Aars Forløb stige til ca. $44^1/_2$ Sk., men kunde ikke blive fast ansatte.

Fra 1860 ansættes — som før omtalt — for første Gang Lærerinder i almindelige Skolefag. Deres Gage fastsattes til 360 Rdlr., efter 8 Aar stigende til 504 Rdlr.

I 1870 forhøjedes Lønningerne atter til fra 600—1100 Rdlr. for Lærere og 400—650 Rdlr. for Lærerinder. Timelønnen blev 25 Sk. for en Lærer og 20 Sk. for hans kvindelige Kollega. For Faglærernes Vedkommende indtraadte der en Deling, idet Gymnastiklærerne som Begyndelsesløn fik 20 Sk. og kunde stige til 32 Sk., medens Sang- og

*) Kun de yngste Gymnastiklærere maatte nøjes med 16 Sk.

Tegnelærerne begyndte med 32 Sk., stigende efter 12 Aars Forløb til 48 Sk.

Denne højere Lønningssats for de sidstnævnte Læreres Vedkommende har sikkert sit Grundlag i en Strejke, Sanglærerne nogen Tid i Forvejen havde iværksat, og som — saavidt vides — er den eneste Lærerstrejke, Københavns Skolevæsens Annaler kan fremvise.

Da Sanglæreren ved Blegdamsskolen nemlig var død, besluttede alle Byens øvrige Lærere i dette Fag ikke at søge Pladsen, før Timebetalingen var sat op til 32 Sk. Timen, og saa ubrødelig var Sammenholdet mellem dem, at det virkelig lykkedes dem at gennemføre deres Krav.

Nu indtog Blegdamsskolen ganske vist en vis Særstilling indenfor Københavns Kommuneskoler; men da en saadan Lønningssats bevisligt kunde indføres ved een Skole, maatte den ogsaa kunne indføres ved andre Skoler, og denne Mening blev altsaa ogsaa accepteret af Myndighederne. —

Møntreguleringen i Begyndelsen af Halvfjerserne nødvendiggjorde atter en Lønningsrevision.

Ved Loven af 29—5—1876 bestemtes en fælles Begyndelsesløn af 1400 Kr. for Lærere og Lærerinder; førstnævnte kunde efter 15 Aars Forløb naa et Gagetrin af 2500 Kr., medens Lærerinderne kun kunde stige til 1600 Kr., men dette varede da heller ikke mere end 6 Aar.

Timebetalingen blev sat til 60 Øre, og det blev samtidig bestemt, at ingen kunde faa fast Ansættelse, før han havde været Timelærer i 4 Aar. Tegne- og Sanglærernes Timeløn blev fra 75 Øre til 1 Kr. 15 Øre efter 12 Aars Tjeneste, og Gymnastiklærerne fik 50 Øre, efter 18 Aars Tjeneste 80 Øre i Timen.

Samtidig opnaaedes endelig den saa længe eftertragtede Pensionsret, der traadte i Kraft efter 15 Aars Tjeneste.

23 Aar senere fik Lærerne atter Forhøjelse (Skr. fra Indenrigsm. af 19—4—1899). Lønnen for Lærere fastsættes nu til 1500 Kr., stigende hvert 3. Aar med 300 Kr. indtil 3000 Kr., og for Lærerinder til 1400 Kr., stigende indefor samme Tidsrum med 100 Kr. til 2000 Kr.

Faglærerne opnaaede nu fast Ansættelse og lønnedes lige med de eksaminerede Lærere. —

Efter den sidstgældende Lønningslov af 3—11—1908 er Lærer- og Lærerindelønnen henholdsvis fra 1600—3600 Kr. og fra 1600—2600 Kr., Maksimumsgagen efter 18 Aars Forløb, og Timebetalingen er 90 Øre. —

Opsigelsesfristen var i 1844 sat til 1 Maaned for begge Parters Vedkommende. Herover følte mange Lærere sig brøstholdne, da flere af dem ret pludselig fik Præstekald — særlig i Sønderjylland —, som de straks skulde tiltræde. Bestemmelserne fastholdtes dog, men paa en saadan Maade, at en Lærer, der havde faaet Præstekald, kunde betragte en ev. for meget udbetalt Lærergage som Flytningshjælp.

Denne Ordning er senere forandret; f. T. kan fast ansatte Lærere forlange en 3 Maaneders Opsigelsesfrist og har Opsigelsesret med een Maaneds Varsel. Timelærere kan afskediges med 14 Dages Varsel.

Til den sidste Lønforhøjelse var knyttet den Bestemmelse, at Lærerne — i Lighed med Kommunens øvrige Funktionærer — ikke maatte tage fast Bolig uden for Københavns Grænser: den saakaldte Boligtvang.

Angaaende dennes Ophævelse har der senere været indgivet et Andragende til Magistraten; men det bragte intet Resultat.

C. Lærerne og Børnene.

De hyppige og grove Tilfælde af Skoleforsømmelser, som Skolen i tidligere Tider var udsat for, har været omtalt i det foregaaende. Efter Opførelsen af egne Skolebygninger blev de ganske vist færre, men dog stadig talrige nok til, at man paa forskellig Maade søgte at modarbejde dem.

I en Fællesindberetning fra Inspektørerne ved Suhmsgades og Sølvgades Betalingsskoler hedder det*):

„Den almindelige Fornøjelses- og Nydelsessyge gør sig ogsaa gældende hos Børnene og for at tilfredsstille den, forledes de let til paa ulovlig Maade at skaffe Midler til Veje. Desværre giver uforstandige Forældre ofte Anledning til at nære denne Higen hos Børnene, der skal deltage i alle Familiens Udflugter, og de blive paa disse Vidne til Meget, som den Unges Øre og Øje burde unddrages fra. Mange Skoleforsømmelser fremkaldes ogsaa ofte ved disse Anledninger, og Enhver, der har haft med denne Klasse Børn at gøre, kender de Farer, som Skulkeriet fører med sig; først forsømmes med Forældrenes Vidende, derefter skulkes paa egen Haand, oftere skaffes en Lægeattest uden gyldig Grund til Veje, og denne maa Skolen respektere; Skulkeriet medfører først en uskyldig Omdriven paa Gader og Torve, Drengen morer sig med at se de mange forskellige Genstande, der er stillet til Skue i Butiksvinduerne; han forgriber sig først paa en Smule Frugt, der ligger lige ved Haanden; men altfor snart vaagner Fristelsen til andre forbudne Frugter, og Vejen, der fører til Fordærvelse for hele Livet, betrædes altfor hurtigt."

Seks Aar senere lyder der atter Beklagelser over „Ud-

*) Skoledirektionens Aarsberetning fra 1864.

skejelser, fremkaldte ved Hang til Fornøjelser, et Onde, der griber mere og mere om sig, og som det ikke staar i Skolens Magt at bekæmpe."

Disse Klager er imidlertid ikke særlig begrundede, naar man ser hen til de Dage, Børnene har forsømt uden Tilladelse. De viser nemlig en stadig Nedgang. I 1857 var Forsømmelserne $4_{,7}$ pCt. af samtlige skolepligtige Dage; men i 1864 — da den første offentlige Klage fremkom — var Tallet gaaet ned til $2_{,4}$ pCt. og i 1870 endog til $1_{,8}$ pCt. Fra den Tid bevæger det sig i Begyndelsen ret uregelmæssigt, indtil i den sidste halve Snes Aar, hvor det gennemsnitligt har været nede paa $0_{,8}$ pCt.

Æren herfor tilkommer selvfølgelig i første Række de forbedrede sociale og kulturelle Forhold*). Den københavnske Arbejderstand er blevet mere maalbevidst og er kommet paa et højere Kulturtrin, der har aabnet dens Øjne for Skolens grundlæggende Betydning, hvilket bl. a. har givet sig Udslag i den seneste Tids store Nybevillinger til denne, og man har særlig ved Børnebespisningen*) med stort Held forsøgt at slaa en stærk Bom for Skulkeriet.

*) Ved en Undersøgelse i 1872 viste det sig, at af 44 vagabonderende Drenge havde de 15 mistet enten Fader eller Moder eller dem begge, for de 14. Vedkommende var Hjemmet opløst, i 7 Tilfælde var der stadig Kiv og Strid i Hjemmet som Følge af Drik, Usædelighed og Tyveri, og kun i 8 Tilfælde var Hjemmene „gode", og dog manglede det ogsaa her „det, der er det bedste Grundlag for Opdragelsen en paa religiøs Overbevisning hvilende sædelig Opdragelse."

*) Grundvolden til Børnespisningen blev lagt af Gross. Augustin Gamél, der i Vinteren 1881—82 stillede et dagligt Beløb af 100 Kr. til Raadighed for fattige Skolebørns Bespisning. Kort efter dannedes da en privat Forening med det samme Formaal. Skoledirektøren var — og er stadig — Formand for denne. Det første Aar uddelte man 10,022 Portioner, det næste Aar ca. 37,000 og saaledes videre stadig stigende, indtil man (Vinteren 1913) naaede det store Tal af ca. 335,000 Portioner.

Denne Bespisning, der nu for en stor Del er blevet en kommunal Opgave, har baaret den Frugt, at en Mængde sultne Skolebørn i den Tid, den varer, bliver mættet i hvert Fald hveranden Dag Vinteren igennem. Det eneste Ønske, man her kan ytre, er, at de maa faa varm Mad hver Dag. —

Men ogsaa Lærerne kan her tilskrive sig en Del af det gode Resultat. Allerede før den egentlige Skolebespisning tog sin Begyndelse, samlede de christianshavnske Lærere privat sammen til Bespisning af deres Børn, og i alle Skoler arrangerede man Julebespisning, Fastelavnsløjer, Skovture o. lign. for Børnene i den fornuftige Tanke, at det, som det først og fremmest gælder, er at faa Børnene til at føle sig glade ved at komme i Skolen, at knytte begge Parter nærmere til hinanden.

Rigtig Fart kom der i disse Bestræbelser, da Københavns Kommunelærerforening stiftedes for 17 Aar siden og nogle Aar efter begyndte Udsendelsen af de saakaldte „Feriekolonier".

Tanken at udsende Børn paa Landet i Sommerferien er gammel og kan føres tilbage til Koleraaaret 1853*).

Der er før omtalt, hvorledes mange af de Børn, der paa den Tid mistede deres Forældre, blev anbragt hos Familier paa Landet; men der var dog mange tilbage, hvem det ikke lykkedes at faa sendt ud.

Saa kom Overlærer S. C. Müller paa den Tanke, at kunde man ikke skaffe Børnene et blivende Ophold paa Landet, vilde et foreløbigt ogsaa kunne gøre nogen Gavn. Han udsendte derfor en Opfordring til Sjællands Landmænd om at antage sig nogle af disse Børn; men han fik ikke

*) Se bl. a.: „Town childrens holidays in the country" by Fr. Thomassen, „Børnehjælpstidende" fra 1906 o. fl.

et eneste Tilbud. Grunden hertil er ikke vanskelig at finde: man var simpelthen bange for Kolerasmitte og vel næppe heller uden Grund.

Derimod indkom der et mindre, kontant Pengebeløb, for hvilket en Del af Børnene — 24 Piger — blev sendt ud til den dengang idyllisk beliggende Lersø, hvor de tilbragte nogle Uger under udmærkede Forhold.

Dette var den første Feriekoloni; men Forsøget blev foreløbig ikke fortsat, da man det følgende Aar udsendte fornyet Opfordring til Landbostanden, i hvilken man gjorde opmærksom paa den umaadelige Fordel særlig i hygiejnisk Henseende et Landophold midt i den varmeste Sommertid vilde have for Smaagadernes sammenstuvede Børneflok.

Denne Gang hjalp Opfordringen. Der kom straks en Del Tilbud, som forøgedes for hvert Aar. I 1857 kunde man saaledes udsende 700 Børn, 25 Aar senere 5000 og i 1907 — efter de næste 25 Aars Forløb — ikke mindre end ca. 18,000 Børn.

Men fra nu af — ja, allerede før den Tid — begyndte Tilbudene at strømme mere sparsomt ind. Medens man endnu i 1907 kunde sende ikke mindre end ca. $38^1/_2$ pCt. af samtlige Skolebørn paa Landet, er dette Tal i det forløbne Aar gaaet ned til ca. 34 pCt. Enkelte Tilfælde, hvor nogle Feriebørn har opført sig mindre godt, har sikkert skræmmet mange af Landboerne fra at indsende Tilbud i hvert Fald paa Modtagelsen af Drenge, medens der stadig er nok, der indbyder Pigerne. —

For at raade Bod paa dette Forhold optog — som omtalt — Københavns Kommunelærerforening i Aaret 1902 Tanken om Udsendelsen af Feriekolonier, der dengang havde hvilet i henved 40 Aar, og ved Hjælp af den private Godgørenhed lykkedes det at realisere den. Bladet

„Politiken" stillede sig i Spidsen for en Indsamling, der indbragte saa meget, at man kunde udsende 2 Kolonier med ialt 102 Drenge.

Ved den Elskværdighed, hvormed disse Kolonier er mødt baade i By og paa Land, ved den Opofrelse, der er vist baade fra Kommunelærerforeningens Bestyrelse med dens Formand, Hr. I. P. Olsen, og den specielle Feriekoloni-Leder, Hr. Lauritz Olsen, i Spidsen, og fra de Kommunelærere, der har ofret en Del af deres Ferie for at drage ud som Ledere af de enkelte Kolonier, er disses Tal — navnlig i de seneste Aar — vokset saa stærkt, at der i Fjor kunde udsendes ikke mindre end 41 Kolonier med 1430 Drenge. Samtidig var Forplejningsdagenes Antal vokset fra 946 i 1907 til 22,228.

Den store Betydning, en saadan Masseudsendelse af Kolonier har for de Børn, som ellers kun kender Landluftens Friskhed af Navn, er indlysende. Den, der har set en Koloni vende hjem, vil aldrig glemme de sunde og glade Ansigter, der overalt straaler ham i Møde. For Børnene er det en Begivenhed af Rang, en Solstraale i deres ofte glædeløse Tilværelse, hvorved der bydes dem Underholdningsstof for lange Tider, og for Skolen betyder det et stort Plus, at Børnene med fornyet Kraft og beriget med nye Indtryk kan tage fat paa det daglige Arbejde. —

Men det er jo ikke alene om Sommeren, det gælder at beskæftige Børnene, ogsaa i de lange Vinteraftener gælder det at finde passende og sund Adspredelse. Der er derfor ved hver Skole et større eller mindre Bibliotek, hvor hver Dreng — fra 4. Klasse og opefter — mod en Godtgørelse af 2 Øre kan laane en underholdende Bog hver Ugedag.

Ved enkelte Skoler har der af og til om Aftenen været

afholdt populære Foredrag for Børnene — dog uden større Resultater. Mere Held har derimod Kommunelærerforeningen haft ved paa polyteknisk Læreanstalt at arrangere Forelæsninger over teknologiske Emner med Lysbilleder. Disse Besøg vandt saa stor Tilslutning, at Antallet af Tilhørere steg til ca. 1000.

Ved at kaste Blikket tilbage paa de forløbne hundrede Aar kan man ikke undgaa at forbauses over de vældige Fremskridt, der er gjort paa Skolevæsenets Omraade. Arbejderen, der i 1814 tilhørte en forkuet og ikke særlig agtet Stand, er i 1914 naaet frem i 1. Række som en af de medbestemmende i Statens Skæbne, og samtidig er hans Børns Lærer trukket med. Fra en ussel Undervisning i elendige Lokaler er man kommet til en efter Forhold udmærket Skolegang i lyse, hygiejniske Bygninger — fra en Anstalt, som Børnene kun nærmede sig med Frygt og Uvilje, er Skolen blevet til et Sted, hvor de fleste gerne søger hen.

Men selvfølgelig maa vi ikke af den Grund sige Stop og tro, at nu er den hellige Grav vel forvaret. Der mangler en Del endnu: først dette, at et sultent Barn maa være en Umulighed i Skolen, og dernæst, at alle Børn, som har de fornødne Evner, kan faa Del i den højere Undervisning.

Saa er der naaet et foreløbigt Maal, hvis Rammer det maa blive et kommende Hundredaars Sag at udvide.

REGISTER

Side

Abrahamson, Major . . . . . 60 f.
Adeler, Fr., Baron 10, 12

Bang, N., Dr. phil. 21, 67
Basedow, J. B. 44
Bauditz, Sophus, Prof. 21
Bell, Andrew 57
Bensen, Isak Olsen, Baadebygger 40
Blaagaard Seminarium 87
Blegdamsskolen 36, 78, 98
Borgen, Vilh. Aug., Skoledir. . . . . 19 ff.
Brahetrolleborg Seminarium 87
Bremerholms Skole 54, 93
Brorson, Chr. Fred., Præst 18
Bärens, Joh. Henr., Justitsraad 11, 12

Carlyle, Thomas 45
Centralværneskolen 72
Christensen, Carl, Prof. 81
Clausen, Henr. Oeorg, Provst 11
— , Henr. Nic., Prof. 17, 60
Cold, Chr., Conferensraad 12, 14
Comenius 43, 45, 79

Dagarbejdsskolen . . . . . 52 f.
Djørup, L., Skolelæge 81
Drachmann, A. B., Prof. 67
Dupin 60

Eberhardt, Lærer 15
Ekstraskolen 51

Faber, Knud, Prof. 81
Feriekolonier . . . . . 102 ff.
Francke, A. H. 86
Frederik VI . . . . . 16, 59—61, 63
Frederikssundsvejs Skole 72
Friluftsskoler . . . . . 74 ff.
Frue fattige Skole 54, 85
Frølund, F., cand. theol. 32
Fælledvejens Skole 72

Side

Gad, St., Præst . . . . . 17 f., 25, 90
Gamél, Aug., Gross. 101
Gammeltoft, C. J., Insp. . . . . 31 f.
Gutfeldt, Fr. Carl, Provst 11
Guyau, J.-M. 45
Gymnastikhuset ved Vestervold 63

Heiberg, J. L., Prof. 67
Helliggeist Skole . . . . . 36, 85, 93 f.
Hertz, P., Dr. 74
Hiort, Victor Chr., Provst 11
Hiorthøj, Morten, Borgm. 11, 12
Hjælpeskolen . . . . . 68 ff.
Holbech, J. A C., Skoledir. 21
Holck, Hans, Agent 10
Internatet . . . . . 39, 51 f.
Jagtvejens Skole 80
Jensen, Chr., Skoleinsp. . . . . 75 f.
Jonstrup Seminarium . . . . . 87 f.
Klasseundervisning 63
Kommunelærerforening . . . . . 102 ff.
Kommunelærerindeforening 75

Lancaster, Joseph 59
Lange, C. F., Etatsraad 12
Larslejstrædes Skole 39
Lemming, Carl Fred., Matros 15
Lodberg, Præst 9
Locke, John 44
Lundahl, A. C., cand. theol. 31

Malling, Ove, Minister 11
Mangor, Kapt. 12, 18
Marmontel 44
Matzen, M., Insp. 33
Mellemskolen . . . . . 64 ff.
— paa Forchhammersvej 39, 65, 68
Meyer, D. A., Hofraad 13
Müller, S. C., Overlærer 102
Münter, Raadmand 18
Mynster, Biskop 88
Mønster, P. H., Amtsprovst 60

Side

Olsen, J. P., Kommunelærer 104
— , Jørgen, Skoleinsp. . . . . 72 f.
— , Lauritz, Kommunelærer 104
Ottosen, Knud, Lærer 57

Pedersen, Chr. 43
Petersen, Baltasar, Konsistorialrd. 86
— , J. C. L., Kapt. 31
Pestalozzi . . . . . 11, 44 f.
Plum, Fred., Stiftsprovst 11
Politiken 75, 104
Pontoppidan, B., Præst 59
Prinsessegades Skole 40, 78

Raadmandsgades Skole 80
Ratichius 43
Reventlow, Ludv., Greve 87
Realskolen . . . . . 64 ff.
Rohde, Lærer 96
Rolsted, H. K. V., Viceskoledir. 21, 72
Rothe, Vald. Henr., Præst 18
Rousseau, J. J. 44

Schouboe, A. I., Viceinsp. . . . . 61 f., 78
Schov, cand. theol. 60
Skolelæger . . . . . 81 f.
Skolen for forsømte Børn 28, 51
Suhmsgades Skole 39, 63, 78, 100
Sølvgades Skole 39, 100

Theisen, C. V., Skoledir. 21
Thestrup, Pastor 9
Thomassen, Fr., Justitsrd. 102
Trinitatis Fattigskole 94
Tuxen, Prof. 67

Undervisning, indbyrdes . . . . . 57 ff.

Waage, Georg Holger, Præst 18
Vigerslev Allés Skole 40
Wille, Student 61
Vives, Juan 43
Worm, Chr., Præst 9
Værneskolen . . . . . 71 ff.

Øllgaard, cand. theol. 97